ВІСТІ КОМБАТАНТА

1

ТОРОНТО — НЬЮ-ЙОРК 1979

ВІСТІ КОМБАТАНТА

УКРАЇНСЬКИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ЖУРНАЛ

РЕДАКТОРИ: І. Кедрин-Рудницький і д-р М. Малецький

ВИДАВЦІ: Головна Управа Об'єднання б. Воянів Українців в Америці, Головна Управа Братства кол. воянів І УД УНА

СПІВУЧАСНІ: Братство Українських Січових Стрільців, Об'єднання кол. воянів УПА, Броди-Лев, Інн., Українська Стрілецька Громада в Канаді.

VETERANS' NEWS, bimonthly, published jointly by:
United Ukrainian War Veterans in America, Brotherhood of Former Soldiers of 1 Ukrainian Division UNA in association with:
Brotherhood of Ukrainian Sichovi Striltsi, Former Members of the Ukrainian Insurgent Army, Inc., Brody-Lev, Inc, Ukrainian War Veterans' Association in Canada.

Address:
VETERANS' NEWS — P. O. Box 279, Stn. "D", Toronto, Ont., Canada M6P 3J9

Editorial office in USA:
Mr. I. Kedryn-Rudnytsky, 100-E Mongomery St., Jersey City, N. J. 07302 U. S. A.

Статті, підписані прізвищем чи ініціялами автора, не завжди відповідають поглядам Редакції.
Редакція
застерігає собі право скорочувати статті і справляти мову.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ НА 1978 РІК:

США і Канада річна передплата 10.00 долярів.
Поодиноке число 2.50 дол.
В усіх інших країнах рівновартість амер. доляра

АДРЕСИ ПРЕДСТАВНИКІВ

Арґентіна:
Fraternidad de Los Ex-Comb
de la 1a DU ENU, c. Maza 144,
Buenos Aires, Argentina

Австрія:
Dr. S. Naklowycz
Dresdner Str. 124/III/19
1200 Wien XX., Austria

Printed by KIEV PRINTERS LTD. — 2466 Dundas St. West, Toronto, Ont., Canada M6P 1W9

ВІСТІ КОМБАТАНТА

РІК 1979 ТОРОНТО — НЬЮ-ЙОРК ч. 1 (99)

ЗМІСТ

Ярослав Курдидик

СИНИ ЗІ СІЛ...

В маршах ми повних сорок років
Струшуєм сиву пиль з шоломів...
— Ми не питаєм: — «Навіщо й доки —
И, ги хто ще тужить з нас за домом?...»

Дім наш — це поле, хащі у лісі,
Постіль — Балка посеред степу...
Під головою набої з крісом
І стальні ленти хижих кулеметів...

Маршуємо ми, й сліди залізом
Ріжуть нам гітко важкі танки,
Зустрігають нас — сміхом та ніжно,
Ніби дівгата — мрійні ранки...

Шолом косить лист дубовий
Сини зі сіл у жовтій стрісі...
Нехай вояцькі сталеві підкови
Ввесь світ подібно перемістять!...

1977 р.

В останній хвилині, коли журнал уже друкувався, наспіла з Трентону, Нью-Джерзі, ЗСА, сумна вістка, що дня 15 лютого ц. р. упоноївся в Бозі сл. пам. старшина ген. штабу ген.-пол. Павло Шандрук, головнокомандуючий Українською Національною Армією в 1945 р., та командир полка 3-ої Залізної Дивізії Армії УНР в 1919-20 рр.

Тлінні останки покійного похоронено дня 19 лютого ц. р. на Українському Православному цвинтарі св. Андрея в Бавнд-Бруну, Н. Джерзі.

Вічна Йому Пам'ять.

Редакція Вістей Комбатанта

Коментар

Мирослав Малецький

ДЕМОКРАТІЯ БЕЗ ДЕМОКРАТІВ

Демократія, демократ, демократичний — модні слова. Ними користуються і їх невтомно повторяють політики, журналісти, автори та взагалі всі себе шануючі діячі по цілому світі. Але, мабуть, немає іншої спільного кореня груп слів, котрі означали б для різних людей таке різне, часто навіть одне одному протилежне. Демократами називають себе американський президент, англійська королева, Леонід Брежнєв і навіть Іді Амін. Політичні лади, на чолі яких вони опинилися, хоч за назвою демократичні, у своїй суті різні й відмінні. Жонглювання словом "демократія" стало складовою частиною-рутиною політичних промов і писань. Додавання певних прикметників перед словом "демократія", як ось: парляментарна, народна, соціялістична і т. п. може, але не завжди уточнює розуміння вживаного поняття. Часом, наприклад, "народна демократія" в східній частині земної кулі означає недемократичну дійсність, до речі один з найбільш жорстоких в історії тоталітаризмів. Називання "демократією" так різних собі суспільних устроїв свідчить про велику популярність цього слова серед широких мас народів. Проблема тільки в тому, що не всі добре розуміють, що означає оце магічне слово у своєму первісному й ідеальному значені. До багатьох людей не доходить той факт, що, так, як кожна інша форма правління, демократичний лад не досконалий і тому не може запокоїти кожному всіх його бажань і сподівань. Очікування забагато від нього, не беручи в ньому активної участи, може згодом створити добру почву для політичної демагогії, а згодом для суспільної анархії і розкладу.

Питання демократії і вся проблематика пов'язана з її функціонуванням, заслуговує на окреме обговорення. Тому одначе, що українська спільнота не вільна від різного, кожній

по своєму, розуміння чи інтерпретування демократії, не зашкодить пригадати, принаймні коротко, що це слово означає.

"Демократія" — слово грецького походження і, як подає "Словник української мови" (В-во "Наукова думка", Київ, 1971), це поняття окреслює "форму правління, політичний лад, при якому верховна влада належить народові". Розрізняється безпосередня або плебісцитна демократія, тобто коли народ голосування сам вирішує актуальні питання, або репрезентативна демократія, в якій ці питання вирішують вибрані репрезентанти. Осередньою точкою вартостей демократичної системи стала одиниця: кожньому поодиноко забезпечується право на розвиток своєї індивідуальности. Другим принциповим постулятом демократії уважається право на рівноправність. Суттю політичної демократії є конституція з каталогом вольностей для поодиноких громадян. До основних вольностей належать: особиста свобода (наприклад, оборона перед неправним арештом), свобода слова, свобода зборів і організуванняся, релігійна свобода. Основою демократичного поняття вважається засада, що кожна людина повинна бути настільки свобідна, наскільки це можливо, — але завжди під умовою, що ця її свобода не входитиме у конфлікт із свободою другої людини.

Для вислову своєї опінії демократія користується рівним і тайним голосуванням. В демократії рішення западають більшістю голосів. Більшість може бути абсолютна, релятивна чи кваліфікована. Забезпечується право меншости. Ця меншість може стати при наступному голосуванні більшістю.

Деякі модерні напрямки в соціології закидують, що в дійсності демократія не демократія. Вони уважають, що в ній фактично радять при допомозі демократичних засобів сильні політичні, господарські чи релігійні групи. Вони формують т. зв. "волю народу" і дають йому напрям засобами пропаґанди, виховання чи інших форм масового впливу. Народ, говорять вони, немає ані потрібного знання, щоб дійти самому до незалежної децизії в політиці, ані не може успішно протиставитися керівним групам та їх апаратам. Далі арґументується, що т. зв. "воля народу" не твориться незалежно — її накидають згори, панують завжди еліти, ніколи сам народ, а модерна масовість скріплює ще ці тенденції до влади організованих апаратів.

Приглянувшись ближче, не можна заперечити існування в демократіях певних "аристократичних чи олігархічних" елементів. Але в демократії вони існують конституційно, підлягають правам конституції, при цьому завжди мусять рахуватися з виборами. Виборець має змогу і може ознайомлюватися з поглядами різних конкуруючих собі груп та вибрати з-поміж них для нього найбільш підходящі і за ними голосувати.

Більшість нас живе в державах з демократичним ладом правління. Можна критикувати ці системи в цілості або поодиноко, можна не погоджуватися із способом їх функціонування, їх інституціями правління, але все таки при крихітці об'єктивности і порівняння з іншими системами, годі заперечити їхню вищість. Погоджуючись з цим твердженням й обсервуючи на протязі чверть сторіччя функціонування цих демократичних установ, виглядає, що чомусь важко нам засвоїти способи їх дії та застосувати їх у нашому поселенчому житті.

Демократії кермуються правом більшости. Право меншости забезпечене законом. До пошани законів примушує державний апарат. В нашому випадку виконування постанов більшости не ґарантує державна влада. Її місце повинна заступити публічна опінія і зрозуміння виняткових потреб та ситуації народу тут і там, на Україні. Тепер, коли до нас дійшла з рідних земель література борців за самостійність і демократичність України, коли ми маємо змогу говорити з живими представниками руху опору, нам хіба, при добрій волі, не важко було б розпізнати як і куди спрямовувати наші стремління.

Бути демократом — це значить мати вироблену політичну культуру; бути демократом — це значить послухати, зрозуміти і шанувати думку других. Але бути демократом тоді, коли нам вигідно, тоді тільки, коли з нами погоджуються — це поганий товар, це політична невиробленість, щоб не вживати слова примітивність. При певних умовах, такі, як ці "демократи", можуть довести там, де дійшли всі тоталітаристи, тобто до темряви самозакохання і єдиноправильности. Звідси до фізичного винищування інакодумаючих вже недалеко.

Можна завважати, що історія знає більше автократичних, деспотичних чи абсолютних володарів, ніж демократичних. Треба погодитися з тим твердженням, одначе з тим застереженням, що стан розвитку народу рішав про форму його правління. Здається, що людство зробило проґрес від кам'яної

доби до сьогодні. Демократія вимагає партиципації кожного громадянина, бо пасивність, а вона в теперішніх демократіях така наявна, не лише в нас, може і дозволяє прийти до влади людям невідповідальним, але зате добре зорганізованим.

Обсервуючи під тим кутом наше життя в поселенні, не можна втішатися багато оптимістичними думками. І недавно відбутий ІІІ-ій СКВУ не був винятком. Загал пресових голосів прихильно коментує його перебіг і осяги. Очевидно, як маніфестація волі українців жити в поселенні організованим життям, помагаючи народові в Україні, здобувати впливи й значення в місцях поселення, ІІІ-ій СКВУ — це значна подія. Одначе процедура пленарних сесій, принцип домовлення і зведення ролі делеґатів до незначности рівної зерові (делеґат Братства кол. вояків 1-ої УД УНА заходився творити "комітет оборони прав делеґатів"), не відповідає духові винесених резолюцій, наставленні більшости делеґатів і, що найважливіше, вимогам представників України моральної якости наших починань.

На цих сторінках ми вже писали, що СКВУ — це в першу міру організація поселенців, тобто громадян держав замешкання. Ця організація повинна служити їхнім інтересам, які в якійсь мірі сходяться з інтересами цілого нашого народу; вона повинна служити і тим однокровним, що тут народилися і яким доведеться тут жити і виховувати своїх дітей. Висліду усвідомлення, не говорячи вже про осмислення цього факту, якщо поминути декляративні заяви, годі було добачити на Конґресі. Як ще ІІ-ий Конґрес включав у свою екзекутиву певну, хоч невеличку, скільксість молодих людей, то ІІІ-ій Конґрес не звернув уваги на людей нижче п'ятдесятки. Склад екзекутиви сам за себе говорить.

Дехто підкреслює, що актив був у політичних партіях і вони створили СКВУ. Не заперечуючи цього факту, треба запитати чому — і рівночасно дати відповідь — під натиском широких кіл наших поселенців. Вони, ці партії створили, чи радше причинилися до створення СКВУ, але зовсім без переконання. Як свідчить вся дальша діяльність СКВУ, його дія ограничена статутом. Можливості організувати свою фінансову базу — ніякі. Спроможності політичної діяльности — жодні. (Ограничення тільки до координації громадських акцій — політика далі залишається за політичними партіями.) І цим

разом без змін. Політичні партії, а радше їх рештки, ще раз, і до певної міри з успіхом — потрапили перешкодити створенні працюючої добре зорганізованої української еміграційної установи.

Преса підкреслює, що Конґрес успішний, бо закінчився і вороги не потрапили його розбити. Цікаве й дивне твердження, бо в Конґресі брали участь делеґати українських національних організацій. Якщо поминути нашу політичну невиробленість, явних наших ворогів там не було.

Кажуть: політика залишається за політичними партіями. У зв'язку з тим скромне завваження і запитання: котра з решток політичних партій потрапить зорганізувати з'їзд розміром СКВУ? Отже, звідки такі претенсії очолювати тут нашу політику? Логічно виглядало б старатися самим провідним членам даної політичної партії їх провідникам, президентам, членам екзекутив, а не, з малими виїмками, їх підручним старатися включитися в леґальну, з перспективами працю СКВУ й через організацію здійснювати принаймні частину цілей замаркованих у їхніх партійних програмах. В СКВУ можна діяти успішно. Треба тільки зрозуміти, що СКВУ — це не місце на зводження політичних боїв за рештки впливів на українську поселенчу громаду, — це місце на конкретну дію.

Демократія зумовляє існуванню різних поглядів і політичних течій, вона одначе не заохочує роздріблюванню, тобто скрайній політичній атомізації. А в нас на еміґрації цей процес не припиняється (останньо УНРада). Не диво, що приїжджим з України наше політичне життя в поселенні виглядає на політичний хаос. Їм тяжко зрозуміти потребу існування такої великої кількости політичних партій і організацій на еміґрації; їм тяжко погодитися за нашим незрозумінням правильних засад демократії. Досвід з диктатурами нашого часу повинен скріпити наші переконання щодо демократичного ладу співжиття. Навіть ті, які сумніваються, можуть з чистою совістю підписатися під вільно перекладеним висловом В. Черчіля, що "демократія — це найгірша досі відома форма правління, але все ж таки краща за всі інші знані і дотепер випробовувані".

Сучасне

Іван Кедрин

СВІТОВИЙ КОНҐРЕС ВІЛЬНИХ УКРАЇНЦІВ І ЙОГО ПРОБЛЕМИ або: НАЙКРАЩА І НАЙПОГАНІША ПОДІЯ У 1978 РОЦІ

Нема сумніву, що найбільшою подією вільного українського світу у 1978 році був Третій Світовий Конґрес Вільних Українців, який відбувся у Нью-Йорку у третьому тижні листопада минулого року. Чотири дні того Конґресу — це не був один ланцюг самих світлих і радісних ланок: далеко було до досконалости і то від самого початку — себто від надто пізньої і хаотичної підготовки — аж до самого кінця, з вибором не одного президента на цілу каденцію, як суґерує статут, а — хоч і одного президента, щоб йти за буквою статуту, — проте з домовленням, що він буде урядувати тільки половину каденції, а другу половину перебере від нього віце-президент, що стане тоді президентом. Це Соломонове рішення, яке пригадує пропозицію розрізати дитину на двоє, щоб переконатися, хто є її правдивою матір'ю, нікому не може подобатися, але в створеній ситуації був найкращим виходом з неї, бо вибір нового Секретаріяту відбувся все таки одноголосно і Конґрес не розлетівся — не велике розчарування і пересердя Москви, яка була така переконана, що СКВУ III закінчиться невдачею, що змобілізувала цілу низку наклепницьких статтей у різних своїх часописах, підготовила виїзд до США нової "бриґади", цим разом під проводом Драча і Вознесенського, разом 20 осіб, і продиктувала тому Іванові Драчеві, колишньому українському патріотичному і опозиційному до режиму поетові, написати пашквільного вірша про Світовий Конґрес. Ото ж СКВУ III при всіх своїх неполадках, при всьому своєму перевантаженні доповідями, панелями, конференціями і з'їздами, з найприкрі-

щою несподіванкою для прибулих з далеких місць учасників, що не дозволено їм не дебати понад 3 хвилини часу, — при всіх недоліках, був таки великим всенаціональним українським успіхом. Був великим і безсумнівним успіхом, самим фактом свого заіснування — бо це був справжній феномен, що з'їхалися люди з Европи, Австралії, Південної Америки, з Альберти в Канаді і Каліфорнії в Америці, і то, як, виявилося згодом, здебільша власним коштом, властиво всупереч логіці: бо два перші СКВУ не могли стати заохотою і підбадьоренням до такого фізичного і матеріяльного зусилля. Адже — хто був на Другому СКВУ, той певне пригадує собі ще, що тодішні звіти голів (президентів) Секретаріятів в США, Канаді й Европі (коли-то обов'язувала ще ротаційна система перебування Секретаріяту по два роки в отих трьох країнах) — ті звіти були жалюгідні. Ніщо інше, як звіт голови Секретаріяту з часу його перебування в США, був причиною, що коли номінаційна комісія проголосила свій внесок на перенесення осідку Секретаріяту до Нью-Йорку у такому-то персональному складу, то тисяча приявних на залі осіб, мужчин і жінок різного віку, віровизнання і обласного походження, без взаємного порозуміння спонтанно й імпульсивно голосно запротестували.

А коли скасовано ту невдачну ротаційну систему і перенесено осідок Секретаріяту СКВУ на повну каденцію до Канади, то — хоча його діяльність була багато кращою, проте прилюдні друком взаємні оскарження між урядуючим екзекутивним віце-президентом та генеральним секретарем, кризи в Секретаріяті, резиґнація одного з її членів, конфлікт між канадськими і американськими членами Секретаріяту довкола особи канадського зв'язкового Секретаріяту з Об'єднаними Націями і ті перипетії, це також не дуже сприяло популярності тієї установи.

І тому власне дозволимо собі схарактеризувати той масовий спонтаний приїзд вільних українських людей на Третій СКВУ — як своєрідний феномен. Він був наявним доказом, що Світові Конґреси Вільних Українців не втратили своєї атракційної сили, що вони не втратили своєї актуальности і своєї притягальної здатности. І коли вдумуватися глибше й шукати відповіді на тайну того феномену, то — мабуть — найбільш правильним буде ствердження, що вільні українські люди прагнуть е д н о с т и, що вільні українські люди прагнуть

форуму, на якому могли би зійтися всі партії, гурти, табори, всі віровизнання, всі вільні українці, які тільки визнають принципи 4-го Універсалу, ото ж прагнуть вільної, ні від кого незалежної української демократичної держави. Коли хтось сумнівався, чи в українському суспільстві в діяспорі існу гін до консолідації, то факт СКВУ III, його хід і закінчення, були ясною і голосною відповіддю. Що інше підштовхнуло кругло тисячу українських людей наразитися на велике фізичне і матеріяльне зусилля, як не їхній *гін до єдности?!* На концерті в рямках СКВУ було 2.400 осіб, бо заля разом з бальконами і ложами була вщерть повна, а така поємність "Карнегі Голлу". На бенкеті було 1.200 осіб. На пленарних засіданнях було завжди кругло 1.000 осіб — управнених до голосування делеґатів і гостей, з яких тільки мала частина зареєструвалась, проте приходили люди, бо цікавилися подією.

Було нарікання і під час Конґресу і після нього, що він був перевантажений своїм змістом. Але ж такі з'їзди і наради, як Комісії прав людини, Координаційної Виховно-освітньої Ради, Світової Наукової Ради, Світового З'їзду українських журналістів, Української Світової Кооперативної Ради, З'їзду українських комбатантів з ініціятиви ОбВУА, Світової Федерації українських жіночих організацій (за день перед СКВУ в залі УККА) — разом було таких 12 різних конференцій, панелів і з'їздів, — хоч не всі вони стояли на однаково високому рівені, проте були конструктивними, деякі з них закінчувалися першорядними постановами (створення Наукової Ради при СКВУ, відновлення Світової Федерації українських журналістів) — деякі були доказом повної ідеологічної однозгідности та бажання конструктивної співпраці на базі ідеалів, що їх мали всі без вийнятку українські військові формації в новітній історії України (згадані наради комбатантів). Вони ставили важкі вимоги до учасників СКВУ, які не мали часу для будьякої розваги чи ближчого знайомлення одних з одними, але були конструктивним ділом для української справи.

Нема ніякого сумніву, що — як я мав вже змогу висловитись на іншому форумі — "гамулыцем для пристрастей" учасників СКВУ III була приявність трьох видатних недавніх українських політв'язнів з УРСР, які були наче живою пригадкою України, наче її симоволом, наче безперервною престорогою, що її в коротку фразу схопив генерал Григоренко

у своєму виступі на бенкеті: "Не думайте про добро гуртів, а думайте про Україну".

Але СКВУ III годі розглядати, як подію, яка "була і минулася". Вона залишила проблеми, що їх треба розв'язати, СКВУ залишив запити, що на них треба відповісти. Колись за Першого і перед Другим СКВУ автор цих рядків приєднувався до думки тих наших політичних діячів, які твердили, що СКВУ має бути тільки громадською установою і вибраний на ньому Секретаріят має бути громадською верхівкою. Але ж виявилося, що СКВУ III був не громадською, а стовідсотковою політичною імпрезою, за своїми доповідями, своїми з'їздами, резолюціями, цілим своїм духом, не кажучи вже про маніфестацію, чи пак демонстрацію перед радянською місією до ОН, куди поліція не перепускала ні одного учасника, а брутально розганяла. Розмовляючи на цю тему недавно в одному гурті громадян у Нью-Йорку, один з учасників завдав питання: "А яка ж роля політичних партій?" — Відповідь: Політичні партії становлять підбудову СКВУ, як і підбудову всього вільного українства. Деякі (більшість!) політичні партії скорчилися вже до повних фікцій чи наполовину фікцій, інші ще існують, мають членство, пресу, молодь, фінанси, вони є позитивом громади. Але водночас вони виявили саме в 1978 році свою страшну і невибачливу слабість: нездатність, невміння чи злу волю *піти назустріч загальній вимозі вільного суспільства: консолідації.*

І тут приходимо до другої найважливішої події, яка сталася у 1978 році, але події найсумнішої: найважчої кризи в Українському Державному Центрі, яка була від часу його реорганізації в червні 1948 році. На СКВУ III вітали в особі о. д-ра Гриньоха представника УГВР, — в особі адв. Дениса Квітковського вітали ОУН, — навіть в особі п. Каленика — голову партії Союзу Визволення України; вінце-президент УНР в екзилі був приявним на СКВУ, були приявними теж представники УДЦентру на США і Канаду, ніхто на них не звертав уваги, ніхто їх не вітав, ніхто не запросив до привіту чи за почесний стіл на бенкеті. Коли ще хтось сумнівався, як українська громадська думка прийме факти розв'язання Української Національної Ради протизаконного і самовільного докорінного перейначення Тимчасового закону про реорганізацію Державного Центру УНР на чужині з 10 червня 1948 року, який був

конституцією УДЦентру і на береження якої присягав президент УНР в екзилі на руки автора цих рядків, предсідника Сьомої сесії УНРади, коли хтось ще мав сумніви, яку реакцію викличуть ті акти в широкому українському суспільстві, то дістав відповідь на СКВУ. Коли Світові Конґреси зберегли свою атракційність і притягальну силу, то УДЦентр втратив цю атракційність і популярність — на превеликий жаль, бо УДЦентр був саме тією політичною верхівкою, яка противилася, щоб по політичний провід посягав Секретаріят СКВУ, — мовляв, — це тільки громадська верхівка. Всі політично думаючі українські люди, з ким стрінутися і говорити на цю тему, бідкають, що у політичному проводі вільної української громади настало "вакуум". А такого "вакуум" не сміє бути! Від Секретаріяту СКВУ вимагається, щоб він дав гідну відсіч каґебівським "бриґадам", як колись була "бриґада" Колосової і недавно саме безпосередньо після СКВУ III "бриґада" Івана Драча. Від Секретаріяту СКВУ вимагається, щоб він не забував, що найпершою місією всієї вільної громади в діяспорі є допомога нескореній Україні, — не допомога пачками із светерами і хустками, а така, якої домагаються політв'язні з УРСР, запроторені до далеко східніх таборів чи в'язниць і психушок. То при чому тут громадський характер, а не політичний?! Зрештою, як недавно слушно і правильно твердив один професор соціології на дискусійному вечорі в Нью-Йорку, в наших обставинах **усе є політикою.** Політикою є навіть навчання дітей української мови і молитви, політикою є видавання шкільних (кращих, як були) підручників для шкіл українознавства, політикою є Богослужби, які закінчуються піснею "В єдності сила народу, Боже нам єдність подай", або чудовим гимном покійного Романа Купчинського "Люд у кайданах, край у неволі, навіть молитись ворого не дасть..."

Це начальна проблема СКВУ й обраного ним Секретаріяту і ще трудніша проблема — як цю місію допомоги Україні здійснювати, як її реалізувати. Скажена лють, що її виявляє радянський пропаґандивний апарат проти СКВУ доказує, що Москва лякалася і далі найбільше лякається єдности вільних національних громад у діяспорі, між ними в найпершу чергу — **єдности української діяспори.** І тому, логічно, за дедуктивною методою, що її навчив Плато своїми неперевершеними творами, мусимо прийти до висновку, що найкраща і

найдоцільніша допомога нескореній Україні **з'єднаний фронт всього українства у вільному світі**, і що та єдність це "кондіціо сіне ква нон" — для будь-якої успішної і доцільної акції в користь українства в ширшому розумінні. І хто діє по цій лінії — той діє правильно, а хто діє по лінії роз'єднання — той помиляється, той діє на шкоду українській справі. Зважуюся твердити, що українська громада в діяспорі ідеологічно здорова і спаяна. Зважуюся твердити, що поруч із намаганням Москви переводити в Україні національно-політичний і культурний ґеноцид, — поруч із поступом русифікаторського курсу, коли навіть українським письменникам наказали переводити свій з'їзд російською мовою, поруч із затісненням шруби терору загального залякання і ламання характерів, — **не існує ніяких підвалин під народження чи відродження радянофільства в будь-якій формі.** Тільки явний зрадник, або несповна розуму людина може в таких обставинах вбачати в УРСР "державу" і "переємника державности" після УНР, тільки така людина може вважати, що існують в Україні дані для ведення будь-якої корисної для народу культурної праці, яка знялась би вище етносу народної пісні, народного таку.

Тому було б гріхом і злочином штучно ділити нашу українську громаду в діяспорі на кращих і гірших патріотів. Тому нашим завданням не є відштовхувати "гірших" патріотів та дошукуватися у них ноток уявленого радянофільства, а шукати спільної мови на такій базі, на якій відбувався СКВУ III — на базі визначення ідеалу української ні від кого незалежної державности та на базі співпраці людей, які у вільному світі мають добре право думати різно, якими шляхами дійти до тієї рідної державности. У демократичному світі не може такого бути, щоб всі думали однаково, щоб не було розбіжностей поглядів на тактику, на справи, які виходять поза межі принципу. Принципом є, що УРСР не є державою, тільки експлуатованою колонією. Принципом є, що коли ми критикуємо сучасні уряди в США і Канаді за їх політику співіснування з СРСР, яка насправді скріплює мілітарно й економічно радянську імперію і діє на шкоду тамошнім мільйонам невільницьких громадян, то самі не можемо потурати "культурному обмінові" з УРСР, який у практиці є одностороннім висиланням в країни поселення вільних українців пропагандивно-розкладових місій, не допускаючи в Україну вільного українського слова,

ані вільної української думки, недопускаючи туди ні одної виданої тут в США, Канаді чи Европі української книжки, яка не перейшла радянську політичну цензуру.

Колись автор цих рядків сприяв ідеї, щоб Українська Національна Рада, як сурогат екзильного парляменту, була "ідеологічним центром". Українська громадська думка таку концепцію відкинула. Українська громадська думка хоче бачити в одному гурті, в одній установі вільних українських людей із усіх таборів — як вони були репрезентовані на СКВУ III. У першому ряді поруч почесної Президії сиділи Леонід Плющ, Надія Світлична і Петро Григоренко. Леонід Плющ далі все вірить, що соціялізм спасе людство — хай собі вірить, але виголосив прегарну державницьку промову. І всі вони — Плющ, Світлична і Григоренко — в один голос закликали до єдности, так само, які наші найвищі владики і як усі відповідальні діячі попереднього Секретаріяту.

До зануди треба повторяти, що українська визвольна справа вимагає консолідації всіх українських конструктивних політичних сил і що такою базою — за думкою автора цих рядків — може і повина бути УНРада, але не як підрядний орган диктаторської одиниці, а як **сурогат демократичного українського екзильного парляменту.** Скидати вину за нинішній стан в УДЦентрі, за розв'язання УНРади і за проголошення диктатури людини, яка заявила себе досмертним президентом, скидання вини на гурт вірних ідеї української державности, які в ім'я тієї ідеї з величезною терпеливістю переводили заходи (і частинно досягли успіху) — в ділянці консолідації, — скидати всю вину на гурт тих людей — це неповажна забава. **В Україні трагедія, а на еміграції йде забава з очорнюванням людей, з номінаціями міністрів і проголошуванням себе досмертним президентом з правом визначати склад екзильного парляменту! В Україні трагедія — на еміграції забава — на радість і втіху Москви...**

Ввесь український комбатантський світ — з'єднаний ідеєю державности, за яку вони боролися — від УСС 1914 р., почерез УГА і Дійову Армію УНР і до 1-ої Української дивізії і УПА і Карпатської Січі: всі вони далі вірні тій самій державницькій ідеї, всі вони з'єднані у переконанні, що Україні потрібна з'єднана українська вільна громада в діяспорі і що *Україні потрібна співпраця всіх різнодумаючих, взаємно толе-*

рантних вільних українців. Всі українські комбатанти знають, що *характер треба шанувати вище міністерського титулу* і що ідея стоїть вище гурра-патріотичної державницької фрази. Коли хтось говорить такі фрази, але водночас роз'єднує вільну громаду і вносить хаос та розбрат у тих, які вірні ідеї українського державництва, той не діє у користь, а на шкоду українській визвольній справі.

Цю проблематику залишив СКВУ III людям під увагу.

Ярослав Курдидик

МАЛІ ВІЙНИ ІЗ ВЕЛИКИМИ ВТРАТАМИ

Після закінчення 2-ої світової війни і створення організації Об'єднаних Націй, якої основною метою є зменшувати напруження між окремими народами, а в основному, вдержувати мир на нашому земному глобусі, можна зауважити, що теперішна дійсність дуже далека від того, щоб її можна назвати задовільною. Бо замість миру, ми бачимо, що в азійських пралісах, африканських пустинях, на пагорбах Близького Сходу, чи на вулицях Північної Ірляндії проходять безперервні і часто не надто замітні "малі війни", які забирають великі жертви вояцтва і цивільного населення. Проведені розслідування окремої провірної комісії при ООН виявляють, що тисячі людей гине кожного року у війнах за расові спори, пограничну непоступимість, релігійні і всякі інші, дуже часто маловартісні спонуки або причини.

Новопостали держави в Африці, включно із найбіднішими, мають вже за собою 17 більших і менших воєн, ведених очевидно за "посторонньою допомогою", враховуючи сюди СРСР, Велику Британію, Францію, Кубу, Китай і Південну Африку. Може за одну із наймаркантніших ведених воєн під сучасну пору слід уважати війну між В'єтнамом і Камбоджею, а в ділі між СРСР, який допомагає В'єтнамові і Китаєм, що допомагає Камбоджі. На Близькому Сході теж не припинюється кипіння після 4-ох великих воєн, що вибухали упродовж останніх 30 років. Зудари, що ведуться уже 9-тий рік між римокатолицькою і протестанською фракціями в Північній Ірляндії, приніс населенню смерть і руїну, якої Европа не бачила ще

від закінчення 2-ої світової війни. А тепер по черзі подивімся на окремі частини світу.

В одній із більших партизанських війн, в якій Альжір підтримує "Полісаріо фронт", що домагається незалежности для бувшої Еспанської Сагари, тепер поділеної та анексованої поміж Марокком і Мавританією. Марокко втратило в цій партизанській війні коло 2.500 вояків, але партизани мали далеко більші втрати, особливо від того часу, від коли Франція переводить постійні "винищувальні налети". Франція включилася у цей конфлікт від того часу, від коли "Полісаріо" напали на копальню залізної руди в місцевості Заврате і схопили 12 французьких інженерів і механіків.

Хоч дійсна війна між Сомалією і Етіопією за провінцію Оґаден тимчасово припинилася, але Сомалія і надалі допомагає племінним повстанцям в Оґадені. В цьому обширі теж не припинилася війна між Ерітреєю та Етіопією, що триває уже 15 років. Як відомо, ерітрійців — мусулман підтримує арабський "нафтовий світ", якому аж ніяк не хочеться, щоб цю важливу морську маґістралю контролювали у майбутньому тільки виключно сама Етіопія, де останньо Москва закорінилася із збройною допомогою етіопському комуністичному урядові в сумі понад одного мільярда долярів.

Між північною частиною країни Чад у Центральній Африці, яку контролюють партизани-мусулмани, що їм допомагає Москва і Лівія, і християнським мілітарним режимом, який очолює генерал Ф. Малюум, що йому знову допомагає Франція та Америка, проходить затяжна цивільна війна. За останні роки загинуло кілька тисяч чадського населення, а кореспонденти з того обширу повідомляють, що на замирення покищо немає ніяких виглядів, а навпаки, ворожнеча і сутички щораз посилюються.

Франція тримала досі 6.000 вояків, щоб втримувати порядок на цій своїй бувшій території, Джібуті. Тепер, коли вона залишила цю територію за владу почалися криваві сутички між двома племенами, Афаар та Ізаас. При чому плем'я Афаар має підтримку Етіопії, а Ізаас — Заходу.

Північна Африка

Починаючи від грудня 1972 року, від коли уряд Родезії веде війну проти підпільного "Патріотичного фронту", що його увесь час засобляє зброєю СРСР, досі було вбитих 11.800

осіб, в тому числі 6.000 чорних партизан, 2.750 цивільних, 585 урядового війська і 1.665 загинуло під час налетів і десантів урядових військ Родезії на комуністичні партизанські бази в Мозамбіку і Замбії.

Цивільна війна не припинилася теж ще й досі в Анґолі, від коли цю країну залишили у 1975 році портуґальці. Понад 20.000 урядового війська, яке постійно підтримують 18 тисяч кубинців, не можуть ніяк побідити повстанців, які боряться за "Фронт об'єднання усієї Анґоли". Повстанців "Фронту об'єднання" очолює непримиримий ворог комуністів Сувімба. Його повстанців, яких нараховують між 12-15 тисяч, підтримують і постачають Заїр, Франція і Південна Африка, а потайки, хоч і посередньо, допомагають теж американці.

Південно-Східня Азія

Негайно після закінчення війни у В'єтнамі, в цьому самому обширі розпочалася нова війна між Камбоджією і "об'єднаним" В'єтнамом. Конфлікт розпочався із пограничних сутичок. В грудні 1977 р. В'єтнам заняв територію "Папужного дзьобу", або частину камбоджської провінції на схід від Сайґону. В'єтнамці мають значну перевагу, бо вживають не лиш американську зброю, впершу чергу літаки, які попали їм в руки, але теж і нову зброю, якою в'єтнамців постачає СРСР. Намагання Москви усунути теперішний прокитайський уряд з Камбоджі і замінити його новим став дійсністю після окупації Камбоджі в'єтнамськими військами.

Тайлянд поборює прокитайських повстанців, починаючи ще від 1965 р. В одному тільки 1978 році в цих зударах з урядовими тайляндськими військами загинуло 535 вояків і 1.870 цивільного населення. Повстанці за той самий час мали 1.380 вбитих, понад 2.000 поранених, а 1.800 попало у полон.

В Бурмі аж 12 різних етнічних племен воюють із центральним урядом від того часу, як ця країна стала незалежна у 1948 році. Минулого року у т. зв. перших "трьох сухих місяцях", загинуло під час спільного "міжплемінного рейду" на місто Ранґун та інші менші бази понад 350 осіб і невідома кількість була поранена.

В Малязії бої з партизанами у порівнанні з 50-ми роками сильно зменшилися, але все таки 3-5 тисяч партизан "Маляйської комуністичної партії" оперуть ще далі у пограничних пралісах поміж Малязією і Тайляндом.

На Філіппінах мусулманські сеціоністи з "Моро національного фронту" домагаються на території Сулю-Міндао повної самостійности. Філіппінський уряд обраховує, що від 1972 року втрати по обидвох боках вагаються разом між 30-40 тисячами вбитих і ранених.

Північна Ірляндія

Починаючи від 1969 року, коли Англія вислала до 6-ох північних районів (каунтіс) своє військо, щоб навести порядок у Північній Ірляндії, загинуло майже 2.000 осіб, а коло 30.000 було поранених. Ця війна коштує Англію 465 мільйонів річно. У т. зв. "пацифікаційній акції" бере участь 13.000 вояків і 8.000 місцевих набірних рекрутів. Війна примусила 85.000 людей до евакуації. Англійські джерела подають, що різні ірляндсько-американські католицькі організації в США далі посилають постійну допомогу своїм "однокровним патріотам". Зброю купують ірляндські підпільники дослівно там, де тільки можна її дістати. Тому, що закупи зброї та вибухових матеріялів переводиться нелеґально, деякі країни використовують це і кажуть собі платити великі суми грошей.

Близький Схід

Коли розглядати із перспективи 30-років положення на Близькому Сході, то побачимо, що ворожнеча поміж Ізраїлем та арабами не маліє і ледве чи будь-коли припиниться, хіба що прийде до остаточної угоди і повного замирення між ПЛО та Ізраїлем. Знавці твердять, що навіть після підписання сепаратного миру між Єгиптом та Ізраїлем, без основної розв'язки "палестинської справи", терор з боку ПЛО не припиниться.

В Ливані, після цивільної війни між мусулманським і християнським населенням тієї країни, яка тривала 19 місяців, здавалося, що з огляду на великі жертви та повну руїну там прийде до остаточного та тривалого замирення. Але це так здавалося... Бо на самому ділі, ворожнеча між цими двома таборами, мабуть, таки не скоро припиниться, а останні дійсні зудари, що включали навіть важку зброю, підтвердили тільки той факт, що "на Близькому Сході без змін".

А в інших частинах нашої землі теж слід відмітити місця, де назрівають більші або менші конфлікти, причини і наміри яких можна заздалегідь передбачити, або навпаки, їх прикривається наміткою "братньої визвольної допомоги" або го-

лосними кампаніями порожніх слів, щоб відвернути увагу від дійсних підступних задумів.

На китайсько-радянському кордоні, де СРСР зосередив 46 дивізій різного бойового призначення, вивінуваних наймодернішою зброєю, включно із атомовими ракетами і пересувними викиднями, теж не віщує скорим замиренням. Особливо після такого подібного зосереджування військ з китайського боку і постійних заяв, що, мовляв, Москва ще далеко до революції загарбала 400.000 квадратових миль із китайського материка. Пекін твердить, що він не припинить і не змінить теперішньої політики щодо СРСР так довго, аж поки ці загарбані землі не повернуться дійсному господареві.

В Індії, хоч і про це часто не згадується діють безперебійно три досить сильні підпільні групи, а на цих територіях урядові війська проводять постійні "пацифікаційні чистки". Досі у боротьбі з цими "заворушниками" загинуло коло 3.000 вояків, а підпільники мали понад 10.000 вбитими. Дві групи — Наґас і Мізоа — проявляють суто сепаратистичні тенденції. Зате третя т. зв. "Наксаміти" називають себе марксистами і головно підбурюють міське населення до тероризму і виступів проти теперішнього "буржуазного уряду", який, мовляв, все ще не зліквідував в Індії, дуже зрештою різкого, поділу між окремими кастами індійського населення.

В Південній, чи пак Латинській Америці, варто відмітити, що у таких країнах, як Нікараґуа, Арґентіна, Параґвай, Бразілія і Колюмбія, конфлікти, що часто мають прояви "малих цивільних воєн" тягнуться з більшими або меншими насиченнями вже довгі роки. Обраховують, що тільки за останніх 5 років загинуло у вище згаданих країнах 25-35 тисяч війська і цивільного населення.

Із наведених в цьому дуже побіжному огляді фактів виходить, що людство ніколи не припинює ворожих конфліктів і дій. Різні аналітики намагаються проаналізувати ці події і знайти до них безпосередні причини, але найчастіше помиляються у своїх заключеннях. Вони однозгідні хіба в одному, що до менших або більших спалахів приходить дуже часто із зовсім непередбачених і несподіваних причин. І що ворожнечість — це племінна або родова підсвідома тяга до інстинктовної самооборони...

Люди і опінії

Василь Верига

ХТО ЗАВИНИВ?

(Думки з нагоди річниці самостійности й соборности)

Кожного року в місяці січні наші пресові органи й періодичні видання присвячують більше чи менше уваги подіям Визвольних Змагань у 1917-1920 роках. Кожний намагається інтерпретувати події тих часів і давати своє власне насвітлення. Найбільш різноманітні і часто суперечні ствердження давали таки учасники і творці тих подій, які намагалися оправдати будьто себе самих, будьто свої партії, які відігравали тоді важливу ролю. Переглядаючи численні розвідки, студії та спогади, виноситься враження, що, мабуть, чи не найважливішою причиною нашої програної був брак моральної та матеріяльної допомоги з боку західніх альянтів — переможців у першій світовій війні, над центральними державами. Інші пояснюють це довговіковою неволею українського народу, який на протязі століть затратив свою національну свідомість і не розумів своїх провідників. Дехто каже, що степова українська вдача була більш схильною до отаманщини й гуляйпілля, ніж до державно-творчої праці.

Мабуть, у кожному із цих тверджень є певна доза правди, але нам здається, що найбільше завинили таки тодішні провідники української революції. Факт, що західні альянти не мали вирозуміння до українських визвольних змагань, не вияснює справи, бож московські більшовики також не мали піддержки від них; а навпаки, були окружені їхніми інтервенціями на всіх фронтах, а мимо того перемогли. Отже, важливу ролю грала тут не зовнішня допомога, якої більшовики не мали; не важливим був тут і брак внутрішньої підтримки, якої більшовики також не мали і всюди стрічалися з бунтами та

повстаннями, а однак вони таки виграли. В чому ж тоді корінь лиха?

Нам здається, що вини у першу чергу треба шукати таки у наших провідниках революційного зриву, які здебільша не мали своєї власної національної ідеї й бажання організувати українську державу, але сліпо йшли слідами московської революції, визнаючи ту саму ідеологію, й утотожнювали завдання української революції з московською. Аналізуючи спонтанні події революційного часу 1917 року в Україні, доводиться ствердити, що революція в Україні була в першу чергу національною за своєю формою, а не соціяльною. Якщо б воно було інакше, то населення України було б у першу чергу кинулося на панські маєтки, й на фабрики й заводи, щоб їх захопити, а тим часом українці почали організувати свої школи з українською мовою навчання, видавати свої українські книжки і часописи та змагатися за впливи у різних урядах України. В соціяльну перейшла вона щойно пізніше під впливом соціялістичної аґітації есерів, есдеків а також і більшовиків, які пізніше кинули клич "грабуй награбоване". В Україні не було двох революцій, а тільки одна, та, яка покликала до життя Українську Центральну Раду, як законодавчий орган. І якраз ось ця Центральна Рада, зокрема її Генеральний Секретаріят на чолі з Володимиром Винниченком, була відповідальна за дальший хід української революції. Українські маси, нехай і неграмотні та національно несвідомі, ставилися до Української Центральної Ради з великим довір'ям і пієтизмом і від неї вони чекали напрямних як і що робити. Що Центральна Рада не оправдала цього великого довір'я, сьогодні про це вже не варто й говорити.

В той час розпадалася російська армія й на її місце творилися різні національні частини, а між ними й українські, бож український нарід становив найбільший відсоток поневолених народів у царській імперії. Творення т. зв. українізованих частин небуло в основному ділом Центральної Ради чи її Військового Секретаріяту, але якраз спонтанним виявом волі вояків-українців, а зокрема їх свідоміших одиниць. Це був момент, який найкраще надавався до оформлення української армії— оборонної сили українського народу, української державности. На жаль, так не сталося, а сталося якраз навпаки,

— провідники української революції повели пропаґанду проти української армії, а зокрема проти українських старшин.

В липні 1917 р. в Києві вибухло т. зв. полуботківське повстання, і повстанці перебрали всі важливі державно- адміністративні та стратеґічні місця Києва й передали їх під владу Центральної Ради. Але... за те їх було підступно розброєно й частину посаджено до трюми під закидом, що вони хотіли відірвати Україну від Росії й вони там перебули аж до звільнення їх бандами Муравйова з початком лютого 1918 р. Інших за згодою Генерального Секретаріяту, погнали на фронт обороняти "єдіную неділімую Росію". В Києві Центральна Рада залишилася під "протекторатом" московської залоги.

Тим часом український революційний уряд опанований есерами й есдеками, замість закріплювати свою владу і змагати до української державности, докладав усіх зусиль, щоб розбурхану українську національну революцію перетворити в соціяльну, а замість національної держави будувати соціялізм чужий душі українського народу. Щойно четвертий універсал проголосив створення української самостійної республіки, але в той час уже не було реальної збройної сили, яка мала б стати в обороні України. Мало того, в той час провідники української революції вспіли були вже "здемобілізувати" 30-тисячний І-ий Український корпус, під командою ген. Павла Скоропадського. Аналізуючи потягнення Військового Секретаріяту Центральної Ради, важко ствердити, де була соціялістична політика, а де була очевидна зрада інтересів молодої української держави.

Тим часом московські більшовики, які щойно з початком листопада 1917 р. захопили владу в Росії, вже вспіли зорганізувати свої власні сили, які вони вислали на завоювання України. В той же сам час, як це стверджує Микола Ковалевський у своїх споминах п. н. "При джерелах боротьби", сам визначний есерівський діяч, коли московські полчища під командою Муравйова загрожували Україні і Києві, Українська Центральна Рада гаряче дебатувала над конституцією України. В той же сам час, коли по Києві гуляли численні групи вояків, яких годувала і одягала Центральна Рада, проти військ Муравйова вислано 300 молоденьких кадетів, щоб вони обороняли Україну, бо реґулярні полки у Києві проголосили "невтралітет" у боротьбі України з Москвою.

Вислід боротьби молодих студентів був очевидний і він закінчився трагічно біля вузлової залізничої станції Крути. 300 молодих хлопців-дітей загинули в обороні їхнього краю, а їхні батьки парадували невтральні по Києві, чекаючи коли то їх більшовики стрілятимуть, як собак. Правда, тоді вони ще цього не знали, але така доля їх стрінула. Замість піти до бою в обороні демократичної України, вони гинули у застінках кривавого чека.

300 хоробрих юнаків віддали своє юне життя в боротьбі з ворогом, але їхня самітня смерть на полі бою, це і злочин і сором для тих, які післали їх там на певну смерть, знаючи, що ніхто їм не прийде на підмогу. Отже, кому геройство, а кому сором і ганьба? Від того часу проминуло вже шість десятків років і майже кожного року згадується про геройську смерть молодих крутянців, їх прирівнюється до грецьких термопільців і освячується їх славою. Але чомусь ніхто не згадує, чому їх було тільки 300? Ніхто не згадує, що 300 "термопільців" віддало своє життя, щоб рятувати життя тим, які до такого трагічного стану довели.

Твердження, що нарід не був свідомий, хоча і правдиве, але не витримує критики, бо, якщо він і таким був, то сильний уряд міг його заставити обороняти себе перед відвічним ворогом. Історики твердять, що американська революція в сімдесятих роках XVIII ст. зовсім не була масовим явищем, бо тільки третина населення піддержувала Вашінґтона, одна третина була проти нього, а решта зовсім обоятна. З другого боку, московський більшевизм зовсім не був популярний в Україні, про що найкраще свідчить вислід виборів до Всеросійських Установчих Зборів, де вони дістали менше 10% голосів, але їхня організація, а зокрема тверда воля Леніна, зберегла їх при владі не тільки в Росії, але і в Україні та інших частинах колишньої Російської імперії. Більшевизм переміг в Україні не так своєю силою, як завдяки безладдю й анархії, які панували в Україні. І такий стан існував в Україні в більшості часу українських визвольних змагань. Щасливим виїмком можна було б рахувати час гетьманування Скоропадського, хоча й тут українські соціялісти зробили все можливе, щоб викликати бунти й повстання. Тут вони зазнали немалого успіху, який остаточно закінчився всеукраїнським повстанням проти гетьманської влади і сумним кінцем української державности. Перемігши в

повстанні проти гетьмана, лідери української революції нічого не навчилися з попередніх помилок і в 1919-20 роках уся анархія вилилася у формі т. зв. "отаманщини". Була вона власне і витвором тої анархії, бо в обличчі безвиглядности оборони української держави, як такої, багато навіть чесних і свідомих українських патріотів вважало, що треба обороняти бодай своє село чи повіт, коли немає кому зорганізувати оборони цілої країни.

Чи в такій ситуації міг західній світ класти ставку на Україну у своїх плянах боротьби з більшевизмом? Скажім собі щиро, що не міг. На це не давала підстав ані мілітарна сила України, а тим більше і політика Директорії, яка коливалася від скрайнього більшевизму до готовости повернути всіх польських поміщиків в Україну зате, щоб Польща помогла вдержати крихітку української території з українським урядом. Уаїнський уряд не набагато відбігав своїми соціялістичними гаслами від більшевиків, які так разили вухо кожного державного мужа західніх держав. З другого ж боку царські еміґранти, як і самі ж поляки, доложили чимало зусиль, щоб українську національну революцію предствити в найбільш неґативному світлі. А неґативних доказів їм не бракувало.

Після 60-ти років, які нас відділяють від часів визвольних змагань настав час, щоб проаналізувати їх більш тверезими очима. Пізнаймо на скільки завинили ми самі, а на скільки наш "приятелі" та вороги. Пізнаймо свої помилки, щоб ми могли на них вчитися як їх більше не повторяти. Визвольні Змагання закінчилися невдачею в найбільшій мірі таки з нашої власної вини і до цього ми мусимо признатися. Ми не мали провідників типу Леніна, який умів підпорядкувати інтереси, фінляндського Маннергайма чи польського Пілсудського, партії чи ідеології державним інтересам. Пілсудський, згадуючи свою політичну кар'єру казав: "Я сів до потягу, що називався соціялізм, а висів на станції — незалежність". Ані Україна ані її нарід не існуть для ідеологічних експериментів чи доґм. Ідеології чи ідеологічні доґми мають стати на службу народові, який пережив уже чимало експериментів на собі і більше їх йому не треба. Нехай ідеал самостійної і незалежної української держави буде нашим дороговказом на майбутнє, а всякі ідеології нехай стають на службу, як засіб у злійсненні цієї великої мети.

М. Сулима

ДРУГИЙ БІК МЕДАЛІ — ЖЕРТВИ ЯЛТИ

Nikolai TOLSTOY: VICTIMS of YALTA. London. Hodder & Stoughton, 1977, 496.

Микола ТОЛСТОЙ: ЖЕРТВИ ЯЛТИ. Лондон.

В останніх роках появилося як і в німецькій, так і в англійській мовах кілька книжок про примусову репатріяцію громадян СРСР і негромадян, які попали до Третього райху, як примусово вивезені робітники з занятих нацистами територій; інші як військово полонені; одні як біженці, а ще інші в німецьких уніформах, що спільно з німцями боролися проти більшовизму. Наприкінці війни їх було кругло шість мільйонів. Мало хто з них передчував, яка доля їх чекатиме після розвалу Третього райху. Ніхто й не думав про те, що вже в 1944 р. брітанський міністер закордонних справ, Антоні Іден, і міністер закордонних справ СРСР, Вячеслав Молотов, домовилися про те, що всіх громадян СРСР після закінчення воєнних дій треба буде насильно висилати до СРСР. Це домовлення було підтверджене трьома великими — Рузвелтом, Черчілем і Сталіном — на конференції, яка відбулася в лютому 1945 р. в місті Ялті на Криму.

Ані англійська ані американська преса не знала про таке домовлення, тим самим, не знав про це світ, що радянські громадяни насильно будуть видані енкаведистам. Дотепер були відомі дві книжки про згадані події:

Julius EPSTEIN: Operation Keelhul: the story of forced repatriation from 1944 to present. Old Greenwich. Devin-Adair Co. 1973.

Nicholas BETHELL: The last secret: forcible repatriation to Russia, 1944-1947. London. A. Deutsch Ltd., 1974.

Генерал кубанських козаків, Вячеслав Науменко, зредагував в російській мові два томи споминів під наголовком "Великое предательство: видача казаков в Лиенце і других местах", які появилися в Нью-Йорку в 1962-1970 р. Твір, про який є мова нижче відкриває другий бік медалі — не такий світлий та приємний для західніх альянтів...

Твір про ці трагічні події Миколи Толстого (нащадка славного письменника — Лева Толостого) під наголовком "Жертви Ялти" є незвичайно солідною історичною працею, в якій автор використав усі дотепер оприлюднені архівні матеріяли, оповіді наочних свідків, усі написані статті й нотатки. Дві треті зібраного автором матеріялу вперше появилися друком. "Жертви Ялти" — об'єктивний історичний документ, писаний легким стилем: він стане почитним для всіх, кого цікавить політика, а головно події другої світової війни.

Книжка Толстого висвітлює те, що стало найбільшою ганьбою для Брітанії та США, а саме насильно віддати в руки НКВД і "Смерш"-у тисячі еміґрантів, які залишили Росію після упадку царату та жили в Европі як громадяни Франції, Англії, Югославії, Німеччини. Британське міністерство закордонних справ під проводом елеґантного Ідена за ніяку ціну не дозволило, щоб громадяни Британії довідалися про те, що вона насильно передавала на певну смерть тисячі людей, які не були громадянами СРСР. Англійці, які славилися як найкращі дипломати, не мали поняття про СРСР і не могли розуміти чому громадяни СРСР не бажали вертатися домів після закінчення такої жахітної війни. Західні альянти не могли теж збагнути, як майже мільйон радянських громадян надягли на себе уніформи німецького "вермахту" й боролися проти рідної країни. Значить не мали поняття про національні, політичні та культурні проблеми.

Автор підкреслює, що це не перший раз в історії Росії, що репатріяційні комісії викрадали чи забирали насильно невинних жінок і мужчин. Він пригадує, що цар Петро І також насильно стягнув царевича Алексія (й сам його опісля замучив на смерть на колесі), який утік від тиранії батька та проживав з дружиною в Неаполі.

Громадяни СРСР в Третім райху

Згідно з даними автора, в німецький полон попало п'ять мільйонів сімсот п'ятдесят чотири тисячі вояків Червоної армії, з них три мільйони сімсот тисяч згинуло (на його думку, число українців вагалося між сімсот а вісімсот тисяч). Уряд СРСР не признавав ані конвеції Гаґської ані Женевської щодо полонених, тим самим він не турбувався про тих, що попали в полон. Їх після повороту домів карали таборами праці у Воркуті чи Караґанді.

Другу групу радянських громадян у Третьому райху творили три мільйони примусових робітників, з яких більшість працювала в організації "Тодт" (конструкція військових споруд і заводів). Автор вважає, що при кінці війни з них залишилося кругло два мільйони, які не згинули від важкої праці та недостатнього прохарчування.

Трету групу творили біженці. Коли Червона армія проломала німецькі фронти, почалася втеча на захід. Кавказці, козаки (донські, кубанські та Тереку), а пізніше українці й балтійці подалися в мандрівку на захід.

Четвертою групою були добровольці, які поруч німецьких армій хотіли боротися проти більшовицької тиранії. Таких добровольців було принаймні вісімсот тисяч. Першими, що запропонували свої послуги для німців був 436-ий полк піхоти під командуванням майора Кононова, що вже 22 серпня 1941 здався генералові фон Шекендорфові, який із цієї групи створив 102-ий Козацький полк. В липні 1942 р. в німецький полон попав генерал Андрій Власов, який запропонував німецькому командуванню свої послуги в боротьбі проти Сталіна.

На весні 1944 р. було ясним, що альянти готуватимуть другий фронт. Гітлер, підозріваючи, що радянські частини в німецьких уніформах є більше зацікавлені у збереженні Росії, ніж Німеччини, казав перенести їх із Сходу на Балкани, до Франції, Голяндії, Норвеґії. Із допитів перших полонених, що попали в британські руки було ясним, що більшість вояків надягнули німецьку уніформу, щоб не вмерти з недоживлювання в таборі полонених, або щоб звільнити Росію від тиранії Сталіна. Після висадки альянтів у Нормандії в їхні руки попали колишні вояки Червоної армії. Британці були свідомі, що повертати їх до СРСР означало засуджувати їх на смерть; все-таки британський уряд всіх тих, що здалися примусово вислав до СРСР. Виправдувалися тим, що Червона армія віддячиться тим, що швидко буде висилати до Англії англійських полонених з Райху, як тільки буде посуватися фронт до Німеччини. Автор дивується, як Черчіль, який від 1931 р. гостро засуджував брутальну політику більшовиків і знав докладно про табори праці, міг допустити до ганебного вчинку — примусово видавати всіх, кого СРСР вважав своїм громадянином.

Американці на початку трактували радянських військовополонених в німецьких уніформах, як німців, мовляв, уніформа рішає про приналежність бійця. Перших полонених везли до США. Нікого американці не хотіли видавати проти його волі. Але більшовики бомбардували "Стейт Департмент" устами амбасадора Громика та вимагали видачі. Американський секретар закордонних справ, Стетінюс, вкінці під натиском СРСР погодився примусово усіх полонених передати в руки властей СРСР. Так як британці в жовтні 1944 р. вислали перший транспорт радянських полонених до Мурманська, так уже в грудні того року перший транспорт до СРСР із США поплив по Тихому океані.

Офіцери радянських військових місій, які відвідували табори полонених, обіцювали амнестію, прощення та світле майбутнє, щоб тільки всі повернулися до "батьківщини". Хоч радянські газети писали про те, як чудово приймала "батьківщина" поворотців, одначе англійські офіцери, які супроводили їх до Мурманська, ніякого святкового приняття не бачили. Нещасних жертв відразу забирало НКВД. Ба, що більше, транспорти, що привозили полонених, які здалися англійцям у Австрії, до Одеси, перебирало НКВД; воно забирало в них усі речі, включно з одягом, що його жертвували англійці. Все це скидано на купу, підпалювано, а полонених одягано в ганчіря та слано на схід. Британські офіцери, як очевидці, признають, що в кожному транспорті, що причалював до Одеси, НКВД негайно відділювало офіцерів, масакрувало їх на місці, а їхні трупи скидало на вантажні авта й забирало поза місто. Назагал із самої Англії перевезено кругло тридцять дві тисячі полонених в 1945 та 1946 рр.

Козацька Одіссея

Найбільше місця у своїй книжці Толстой присвячує козакам донським, кубанським та Тереку). Всі вони були вороже наставлені до більшовицької влади. Після Сталінґраду вони рушили на Захід. Спочатку німці їх поселили в Білорусі, а в вересні 1944 р. їх переселено до Італії. Тут також під кінець війни опинилися решки військових частин одиниць грузинів, осетів, азербейджанців і вірменів. Їх німці вжили на фронті в Голляндії, а туркестанців в Італії. Сто тисяч грузинів бажали здатися альянтам і просили британців, щоб їх не висилали до-

мів, але англійці про це навіть не хотіли чути. Коли появилися італійські партизани, козаки рушили на північ до Австрії. Цілий час везли з собою все майно, жінок, дітей і при тому відбивалися від партизанів. В горах і проваллях гинули цілі сотні.

Провідники — генерал Краснов і майор Доманов — вірили у джентельменство британців; та все на марне. Англійське командування веліло тридцять тисяч козацьким недобиткам зосередитися в долині річки Драви. Між козаками був теж генерал Шкурко, що ще в першій світовій війні боровся проти більшовиків і він та генерал Краснов були відзначені високими британськими відзнаками за хоробрість. Вони писали прохання до маршала Александра, до уряду Їх Королівської Величиности, в яких благали помилувати козацькі відділи, одначе їхні листи залишалися без відповіді. "Розв'язка" козацької проблеми наступила дуже швидко. Наперед, 27 травня 1945 р., козакам наказано віддати всю зброю. Потім забрано в них коні, те в чому козаки виявляли найкраще свою бравурність. Вкінці хитро-мудро відлучили 1.475 козацьких офіцерів, яких запросили на "конференцію". Козацькі офіцери повірили на слово "джентельменів" і подалися із своєї головної квартири в Лінці до місцевости Пегец. Тут три колони — "Дон", "Кубань", і "Терек", останні в своїх мальовничих "черкесках", продефілювали перед британськими високими офіцерами. Після паради їм наказано сідати на автомашини, які рушили на схід. По обох сторонах шляху стояли британські вояки. Так із австрійського містечка Лінцу прослався шлях до Луб'янки. В містечку Шпіталь їх передано радянським офіцерам, які чекали в містечку Юденбург.

Британці знали, що підступ вдруге не вдасться, тому британські вояки одержали наказ силою забирати в поїзди всіх козаків, які противилися репатріяції. Деякі пробували по дорозі втікати — їх стріляли; інші підрізували собі жили. За наївну надію на те, що альянти після капітуляції Третього райху обернуться проти більшовизму, та що при такій настанові козацькі відділи стануть союзниками західних демократій, заплатив "козачий стан" своїм життям. Якби не було цієї надії, багато із них могли врятуватися, втікаючи із таборів.

В багатьох випадках британські вояки поводилися дуже брутально як проти мужчин так і супроти жінок; їх били й

кололи багнетами. Внук генерала Краснова, якого разом із генералом Шкуром і Домановим, розстріляно в січні 1947 р., Николай Краснов — чудом пережив заслання в Караганді, був за Хрущова звільнений, як громадянин Югославії, та мав нагоду в своїх споминах дати яскраву картину радянської брутальности та зрадливої поведінки британців. Цей самий Краснов був переслуховуваний заступником Берії, генералом Меркуловим, який організував вбивство польських офіцерів у Катині. У своїх споминах він описує постать цього представника тиранії, який уже тоді, як відплату за британське холуйство, чванився, що Червона армія поїтиме свої коні в англійській ріці Темзі.

Черчіль у своїх споминах нічого не згадує про те, що Велика Британія та Сполучені Штати Америки видали московському сатрапові майже п'ять мільйонів людей на поталу: людей, які не хотіли вертатися під чобіт НКВД. Багато документів було знищено в Англії, особливо, які відносилися до примусової репатріяції. Це саме й стало "останньою таємницею" англійських "джентельменів". Ніхто дотепер не знає, де ділися петиції козацьких генералів до короля Джорджа V, до Черчіля, до архиєпископа Кентербері. Очевидно, що сьогодні англійцям соромно писати про те, як їхні вояки виганяли з церкви козаків, трощили вівтар, ікони, били жінок. Автор стверджує, що ще й сьогодні є британські вояки, які вважають, що вони робили правильно, бо козаки, на їх думку, були зрадниками своєї батьківщини. Він є тої думки, що в час воєнних дій діяла сильна більшовицька пропаганда, яка представляла СРСР, як ідеальну соціялістичну країну, та зуміла "сполокати мозки" багатьом демократам. Не дивно, що британські вояки ганялися по горах, вилапували втікачів (в червні захоплено 356 козаків) й передавали віділам "Смерш"-у, які звичайно відразу таких втікачів масакрували.

Окремий відділ автор присвячує "П'ятнадцятому козацькому корпусові", на чолі якого був німецький генерал Гельмут фон Панвіц, родом з Шлеська. Цей корпус був створений генералом фон Клійстом у Херсоні 1943 р. З часом корпус перенесено до Млави (недалеко Варшави). До корпусу приєдналося багато еміґрантів, бо ідеєю корпусу було відродити монархічну Росію. В вересні 1943 р. цей корпус перенесено до Югославії, де він поборював комуністичних партизанів Тіта. В травні 1945 р. дві дивізії корпусу Панвіца перейшли річку Дра-

ву до Австрії. 10 травня Кавалерійський корпус зложив зброю біля Кляґенфурту. Фон Панвіц передчував, яка доля зустріне його козаків. Він вияснював справу британським офіцерам, але все було на марно. Опинившись під контролею 76-ої британської піхотної дивізії, фон Панвіца було позбавлено командування Корпусом, а 26 травня його і 144 німецьких офіцерів було арештовано. Правда, фон Панвіцові командування дало нагоду до втечі, але він цього не зробив, бо волів ділити долю із своїми вояками. Козаків привезено на допити до Ґрацу, де на них чекали члени "Смерш"-у. Остаточна дорога для них була у табори смерти в Сибірі біля Томська. Сам фон Панвіц опинився в Луб'янці та був розстріляний в січні 1947 р.

Автор твердить, що приблизно 68 відсотків козаків, якими командував генерал Доманов, були старими еміґрантами (цебто 1.430 офіцерів). При одній із передач їх у Юденбурзі полковник "Смерш"-у реготав із британської глупоти, заявляючи, що Сталін не мав ніяких претенсій до старих еміґрантів.

Українська дивізія "Галичина"

Цілий відділ у книжці Толстого присвячено Дивізії "Галичина" та Охоронному корпусові полковника Рогожіна ("Шуцкорп"), який переважно складався з російських еміґрантів. Тільки ці дві одиниці врятувалися і не попали в руки НКВД, хоча на конференції в Потсдамі Сталін особливо вимагав від президента Трумена видачі української дивізії. Автор цю справу називає "нерозгаданою містерією", хоча підкреслює, що генерал Шандрук вислав був петиції до папи Пія XII, до генерала Андерса та до маршала Александра. Він припускає, що можливо генерал Андрес вплинув на зміну в настроях британського командування щодо десять тисяч вояків дивізії. Так само Корпус Рогожіна спасся, хоча не мав на заході ніяких приятелів. Дивізію "Галичина" британський V-ий Корпус держав недалеко містечка Шпіталь над Дравою. В травні її перенесено до табору в Белярії біля італійського містечка Ріміні, де вона пробула до травня 1947 р. Проходили безупинні "скрінінґи", але остаточно в листопаді 1947 р. британське міністерство закордонних справ, заявило, що всім воякам дивізії "Галичина" дозволяється залишитися на заході (крім 112 вояків). Автор признає, що папа Пій XII звертався до альянтів в обороні української дивізії.

Серед британських командирів були люди різних поглядів, наприклад, командир V-го Корпусу, генерал Кейтлей, дуже запопадливо хотів видати більшовикам усіх громадян СРСР, в той час коли командир VI-ої моторизованої дивізії, генерал-майор Меррей, перестерігав неперед, що чекає радянських вояків, як також не дозволяв офіцерам "Смерш"-у входити в табори полонених і там робити свою чорну роботу. В дійсності британський парлямент не видав і не збирався видати закону про насильний поворот еміґрантів домів, які не були громадянами СРСР. Жертви Ялти, на думку автора, постали тому, що від військового командування вимагано поспіху; не було часу на провірення сумнівних випадків, а до того ціла акція репатріяції була дуже засекречена. Наприклад, в окрузі, де командування належало генералові Арбетнотові (78-ма дивізія піхоти), панувало цілковите безголов'я. Самі більшовики сміялися з британців, які поголовно видавали в їхні руки козаків-еміґрантів. Де не було натиску з боку британського командування, там багато полонених врятувалося.

Кінець РОА

Генерал Андрій Власов твердив, що тільки росіяни можуть перемогти росіян; одначе для Гітлера він був "унтерменшом". Щойно в вересні 1944 року, коли Червона армія входила в Польщу та в Румунію, а на Заході альянти займали Францію та Італію, Гітлер дозволив на творення свого роду "уряду" — КОНР ("Комітет Визволення Народів Росії"), як також на командування армією. Не ввесь провід нацистів був згідний з таким поворотом справ. Все таки 14 листопада 1944 р. в Празі проголошено маніфест "Комітету". Ідеї КОНР, каже автор, не могли захопити росіян чи вояків Червоної армії після того, що натворили німці в час війни на окупованих ними землях. Навіть Розенберґ був проти Власова, бо ідеєю Розенберґа було розчленування Росії, а не відновлення її, по думці Власова, на старих засадах "неділимої". Власов не міг притягнути до своєї ідеї генерала Шандрука. Автор висвітлює ролю Оберлендера, який вів в імені командира власівського літунського корпусу, генерала Мальцева, переговори з американським командуванням про здачу цього Корпусу під умовою, що його не видадуть в руки більшовиків. Американський генерал Кеннеді дотримав слова (при допомозі славного генерала Паттона) і в цей спосіб вісім тисяч з корпусу Мальцева були врятовані. Самого

Мальцева американці забрали до США, але рік пізніше видали СРСР, де його незабаром повісили.

Тим часом генерал Власов вислав до командування 7ої американської армії генерала Малишкіна, щоб цей договорився про перехід власівців до американців. Американський генерал Пач нічого не обіцяв, а емісари Власова стали воєнними полоненими американців. Український генерал, що прилучився до власовського руху, генерал Буняченко, із своєю дивізією із 25 тисяч заняв Прагу. Коли до Праги почала підходити Червона армія, Буняченко вирвався із міста. Про це нічого не знав ані Власов, ані командир другої власівської дивізії, генерал Звєрев. Ці частини маршували на північ в напрямку містечка Пшібрам, з метою скапітулювати перед американцями. Одначе по дорозі вони попали в пастку — в руки червоних партизанів. Знову генерал Власов ішов в напрямку Пільзна, щоб перевести переговори з американцями про піддачу своїх відділів. Американський офіцер, який перший зустрів Власова, навіть не знав, що така армія існує. Інший американський офіцер дав нагоду Власові втекти, одначе Власов, відчуваючи, що справа визволення Росії втрачена, здався на те, що його чекає. 12 травня 1944 р. з міста Шліссцельбургу генерали Власов, Буняченко і декілька старшин виїхали вантажними автами, щоб дістатися дальше на захід. По дорозі вони попали в засідку. Власова вислали до відділу "Смерш"-у біля Дрездену, а звідти до Москви, де його страчено.

Репатріяція з інших країн

Масову репатріяцію громадян СРСР проведено в Німеччині, Італії та Норвегії. З Італії передано в руки більшовиків членів туркестанської дивізії, з яких 90 відсотків не хотіли вертатися. Багато з них поповнило самогубство. Так само ті, що були на примусових роботах у Німеччині, воліли лишатися, ніж повертатися "на родіну", бо відчували, що їх чекає заслання на сибірських снігах. З Італії радянських мусулман, чеченів та інгушів, було транспортовано кораблем до Єгипту; були вістки, що сотня кабардинців залишилася в Дамаску. В Німеччині всіх тих, що привезено примусово на роботи, або тих, хто втік перед наступом Червоної армії, збирано в табори "переміщених осіб". Радянські офіцери спочатку снувалися по цих таборах, щоб якнайшвидше витягти усіх до СРСР. Декого викрадали, деякі добровільно їхали додому, але багато

врятувалося, коли, як і британці так і американці, побачили, що нема сенсу примусово репатріювати людей проти їхньої волі. Але до цього зрозуміння прийшли вони досить пізно, коли сотні тисяч були видані на поталу більшовицьким тиранам, або коли сотні вкорочували собі життя, бо не хотіли вертатися до радянського "раю".

При закінченні війни в Норвегії було кругло 76 тисяч полонених Червоної армії. Їх усіх перевезено до СРСР кораблями прямо з норвезьких портів або поїздом через Швецію. Були випадки, що в Австрії більшовицькі члени "Смерш"-у, перебрані в уніформи американської військової поліції, заходили в табори "переміщених осіб" та насильно забирали людей "на родіну". Командир польського 2-го Корпусу, генерал Андерс, нарікав, що місія СРСР в Італії намагалася викрадати з таборів польських громадян.

Автор згадує про лотиську 15-ту дивізію, яку інтерновано на кордоні Голляндії. Коли її командир довідався від британців, яка доля чекає полонених, табір заворушився. При допомозі переміщених осіб у цивільних таборах, вояки роздобули цивільний одяг, відповідні документи й на початку 1946 р. дивізія "розтопилася", зникла.

В Греції радянська місія співпрацювала з комуністичною групою "Елас". Маршал Александер хотів позбутися їх звідтам, але міністерство закордонних справ не дозволило на це.

Автор згадує англійців, які допомагали багатьом біженцям рятуватися. Одним із таких був Деніс Гілс, який допомагав навіть тим, що носили німецьку уніформу. Так само полковник Лоренс Шедвел в окрузі міста Кіль допоміг багатьом українцям зареєструватися як громадяни Польщі. В його військовій окрузі не відбулася примусова репатріяція. Багато британських офіцерів не виконували наказів свого уряду тільки тому, що "бачили ґанґстерську тактику радянських місій", — каже автор. Генерал Мекрірі в Австрії не дозволив частинам "Смерш"-у проводити свої дії поза британськими лініями та не дозволив вживати британських вояків до примусової висилки жінок і дітей до СРСР.

У Франції теж було кругло 35 тисяч радянських полонених; 20 тисяч із них добровільно піддалися. Генерал де Ґоль дозволив місії СРСР приходити в табори. В одному таборі ге-

нерал Драґун — червоний комісар — тільки так для "постраху" застрілив десять полонених. Всі "скрінінґи" проводили енкаведисти. Полонених перевожено до табору біля Ляйпціґу; тільки декільком вдалося втекти. Драґун мав зграю посіпак, які тортурували та вбивали полонених. Біля Парижу вони урядували в таборах "переміщених" аж до 1947 р., як би у незалежній республіці. Щойно в 1947 р. французький уряд вигнав їх і заборонив примусову репатріяцію (табір в Бореґар).

Фінляндія, ба, навіть Швайцарія, під натиском СРСР видавали радянських вояків. Тільки в Швеції та маленькому Ліхтенштайні питання примусової репатріяції було явно дискутоване в пресі. Були протести, але Швеція таки видавала СРСР усіх балтійців, що носили німецьку уніформу. (Мабуть, Швеція забула, як Петро І розгромив славну армію її короля Карла XII разом із Мазепою — примітка М. С.). Найкраще з усіх держав списався маленький Ліхтенштайн, що його населення налічує 12 тисяч. Він через два роки втримував табір радянських полонених і заплатив їм дорогу до Арґентіни. Країна, яка мала охорону зложену тільки з одинадцять поліцаїв, твердо заявила місії СРСР, що тільки ті полонені, які добровільно хочуть вертатися додому, будуть випущені з табору.

В противагу до такої гуманної поведінки, автор накреслює картину поведінки американців щодо частин власівської дивізії генерала Звєрева. Під командою генерала Меандрова кілька полків опинилися поза американськими лініями. Їх інтерновано біля Ляндав, а згодом перевезено до табору в Плятлінґ біля Реґенсбурґу, де їх оточено колючими дротами. В лютому 1946 року американські танки під'їхали раненько під табір; американські вояки увійшли в табір, напівсонних, напівводягнених загнали під побоями на вантажні авта і повезли в сторону чеського кордону, щоб всі три тисячі полонених передати до СРСР.

Іґноранція та гіпокризія

Жертви Ялти були результатом наївности західніх демократій і незнання свого комуністичного союзника. Військове командування виконувало тільки накази цивільної влади. Раз в Ялті Рузвелт і Черчіль погодилися на вимоги Сталіна, ці вимоги були виконані з великою запопадливістю.

Англійці ввесь час підкреслювали, щоб усі, що носять англійську уніформу, були трактовані як військовополонені-

британці. Це стосувалося до поляків, чехів, бельгійців, голландців і норвежців, які боролися по боці західних альянтів. Цієї засади вони не притримувалися щодо громадян СРСР, які вбрали на себе німецьку уніформу. Фактично не багато з них мало нагоду боротися проти Червоної армії, а більшість чекала, щоб при першій-ліпшій нагоді здатися в руки британців чи америакнців. Були випадки, де радянські вояки на німецькій службі вбивали своїх і німецьких офіцерів, переходячи до партизанських з'єднань і боролися проти німців (головно в Югославії). Всеодно їх насильно видано до СРСР. Над Францією американці скидали летючки із зверненням до власівців здаватися і ґарантовано, що їх будуть трактувати, як військовополонених згідно з інтернаціональними законами. Наївних 900 вояків РОА так зробили і були передані радянській місії. Репатріяційна комісія вимагала від Франції, щоб французький уряд передав СРСР навіть росіянок, які вийшли заміж за французьких громадян. Ще 26 травня 1945 р. міністерство закордонних справ в Лондоні потвердило, що тільки радянські громадяни — ті, що перед 1 вересня 1939 р. родилися в межах СРСР — можуть бути передані властям СРСР. Але на місцях військове командування трактувало це питання по своєму.

Ще від 1942 р. Сталін видавав накази, про те, що до дезертирів і тих, які попадуть у ворожий полон, будуть застосовані драконські методи. Так само Сталін боявся всіх тих цивільних робітників, що були насильно вивезені до Німеччини. Повернувшися додому, вони стануть елементом, який може захитати стабільність радянської системи. Тому їх негайно після повороту додому, післано на важкі роботи в Сибір чи до відбудов знищених міст.

За даними Толстого, із п'ять і пів мільйона репатрійованих — 20 відсотків були негайно знищені — головно офіцери РОА. Других 20 відсотків опинилися в таборах праці, засуджені на десять років у Воркуті чи Караґанді. Десять відсотків вигнано до Сибіру; тут на відлюдді вони були ізольовані від інших громадян. 15 відсотків мужчин і жінок післано на важкі праці відбудови знищених міст і індустрійних споруд (звичайно на три до п'ять років). 15 відсотків згинуло з голоду чи замерзло під час транспортації домів. Виходить, що кругло 20 відсотків репатрійованих повернулися до рідних місць, але для них не було праці. Таку гуманність виявила "передова ро-

бітнича-соціялістична країна" супроти тих, що їх нацисти примусово вирвали із їхніх садиб, щоб творити для німецьких "юберменшів" тисячелітній райх.

***

Свою трагічну розповідь про жертви Ялти Толстой закінчує розділом про леґальні чинники та державні інтереси. Цих двох чинників не вдалося погодити, тому "резон д'ета" (державна необхідність) завжди перемагала леґальність, що спричинило стільки людської трагедії та нещастя.

Хоч документи справи число 38. 7 - 14. 1. під наголовком "примусова репатріяція переміщених осіб" були в 1968 році знищені, щоб затерти діло негідне нації, яка заснована на засадах леґальности, копія розпорядку збереглася в Вашинґтоні, але цей офіційний розпорядок не був ніколи даний до відома громадськости внаслідок протесту уряду Великобританії. Отже скандальне та негуманне діло уряду Їх Королівського Величества офіційно не "відбулося".

Але правда вийде на верх. Кожний із керівників тогочасних воєнних дій — і президент Рузвельт, і прем'єр міністер Черчіль, і генерал Айзенгавер і міністер Іден — всі вони несуть відповідальність за кривду заподіяну сотням тисяч невинних людей. Не такі вони були, як їх після перемоги над Німеччиною всі ославляли. Після перемоги славний письменник Джордж Орвел — відвідував табори біженців; признавав, що американці виявили себе більше гуманим, ніж британці. Американці принаймні питали, чи біженці хочуть вертатися додому; британці не питали — вони насильно видавали. Наступник Ідена, міністер Бевін продовжував діло свого попередника.

***

Видача радянських біженців була вже першою капітуляцією західніх альянтів перед нахабними комісарами СРСР, які вічно ставили вимоги, хоч без американських харчів і воєнного матеріялу, як також без другого фронту в Західній Европі, вони не мали великого вигляду на перемогу над Німеччиною.

Можливо, що появиться більше таких документальних праць, як "Жертви Ялти". Такі праці є необхідні, головно для світових провідників, бо навіть західні демократії можуть чогось навчитися з історії недавних подій.

В. Ґоцький

МЕМОРІЯЛ ПАДАРЕВСЬКОГО

Падеревський — відомий перед війною польський піяніст світової слави, який популяризував права своєї батьківщини на самостійне життя. Маючи контакти з найвищими достойниками альянтів, він немало причинився до обзнайомлення їх із проблемами Польщі. Через те його покликано до т. зв. "великої польської трійки", яка підготовила проголошення незалежности Польщі у 1918: "президент" — Падеревський, "начальник" — Пілсудський і політичний керівник "презес" — Дмовський.

Про Пілсудського працю і заслуги при відбудові Польщі зібрано багато матеріялів. Також немало відомостей лишилися по антаґоністі Пілсудського, політикові Дмовському. Зате про ролю, а радше про конкретні заходи Падеревського, до нині кружляють радше самі леґенди.

Дещо світла на ті заходи кидає у своїй праці, поміщеній у "Зешитах Гісторичнич" том 26, Віктор Сукенніцький і, хоч він у своїх увагах зазначує, що не зовсім вірить, щоб ті заходи мали якийсь вплив на політику Америки чи президента Вілсона, наводить в цілості меморіял Падеревського — для істориків.

Ось деякі місця того меморіялу, які можуть відноситися до нас, але ще в більшій мірі до пізнання ментальности нефахового політика, яким був Падеревський. У меморіялі, на вступі, говорить:

... Вороги Польщі твердять, що поляків є 20 мільйонів. В дійсності в Европі живе 23 мільйони чистого польського люду. Польської мови вживає понад 35 мільйонів, а 15 мільйонів її добре розуміє. Коли Польща буде незалежна в її давних історичних границях, повстане 54-мільйоновий народ (не держава, — прим. В. Ґ.) так само однорідний, як Франція, й багато більш однорідний, ніж Австрія, де 11 мільйонів німців рядить над 52 мільйонами різних народів, переважно слов'янського походження..."

Далі автор зупиняється над причинами упадку Польщі, чи радше над причинами розподілу Польщі між сусідними деспотичними державами. Він твердить, що основною причиною ліквідації Польщі, був факт, що Польща була передовою державою в поширенні освіти, у плеканні демократичних гасел, на що подає ряд прикладів. Розділ цей кінчить такими твердженням:

"... Злочинний розбір Польщі приніс Европі і европейцям тільки нещастя. Він нарушив політичну рівновагу старого світу, усталив і освятив систему політичного, економічного та релігійного утиску меншості над масами автохтонів; витворив атмосферу злочинности, яка безкарно панувала протягом 142 років й тепер осягнула свій вершок..."

З яких складових частин повинна бути відбудована Польща? З-під окупації Прусії — Познанське князівство, Західня Прусія, Східня Прусія, Пруський Шлеськ. З-під окупації Австрії — Галичина (західня, середня і східня), Австрійський Шлеськ і Спіжська земля. З-під окупації Росії — (Варшавське) Польське королівство, Литва, Білорусь, Русь.

А ось кілька арґументів на включення тих земель до складу Польщі. Крім історичних арґументів як унія Литви з Польщею у 1386 року, є ще такий: "...Відділити Литву від Польщі, то так як віділити Ґасконію від Франції чи Шотляндію від Англії... Литва країна мала з малим населенням. Поляки, які живуть там становлять 29% населення. Вільно складається з 110 тисяч поляків, 60 тисяч жидів і ледве 10 тисяч литовців... Після упадку польської держави Литва дуже чинно помагала Польщі в боротьбі за самостійність. Трудно нині устійнити, хто з обох народів більше потерпів від московських переслідувань..."

Щодо Русі: "...Польща майже на протязі 400 літ пролляла не мало крови в боротьбі з турками та татарами, обороняючи не лише свою, але і цілої Европи волю".

Меморіял пропонує з тих земель створити "З'єдинені Стейти Польщі" з таких частин:

1. Польське королівство, яке сягало б від заходу по Буг, включаючи західню та середню Галичину.
2. Литовське королівство.
3. Поліське королівство, сягаюче по Прип'ять на півдні.

4. Галицьке королівство, сягаюче від Бугу по Збруч і Случ, на півночі по Прип'ять.

Польське королівство мало б 25 міл. населення — одномовне. Литовське королівство — 5 міл. населеня з 45% литовців, тому було б двомовне (польська і литовська мова). Поліське королівство — 4 і пів міл. населення, 55% населення поліського або білоруського, двомовне (Поліська і польська мови). Галицьке королівство — 5 міль. населення, 30% русинів, двомовне (руська і польська мови). Король Польщі носив би титул короля Литви, Полісся і Галича.

Автор пише так: "...Є всі підстави здогадуватись, що така розв'язка була справедлива для всіх національностей, які заселювали давну Річ Посполиту, могла б задовольнити так поляків, як і литовців, білорусів чи поліщуків. Зате русини можуть виявити своє невдоволення внаслідок їх скількости та положення - в сусідстві з Росією, що означало б розірвання їх земель, та нарушенням їх національних амбіцій. Але принаймні частина цього народу, греко-католики, які виховані під впливом польської культури, здобудуть належну пошану та здійснення їх задушевних мрій..."

Про Галичину подано ще ось таке: Галичина 78.497 км. кв., населення 8.025 тисяч, в тому 4.672 тисяч поляків, 3.200 тисяч русинів, решта інші національності. У відміну від їхніх братів під російським володінням, навернених примусово на православіє, русини є греко-католицького віровизнання. Більшість жидів зголосили себе поляками. (Про православних "русинів" з Волині немає згадки).

Потім іде історичний ребус про положення й назву Галицького королівства, який кінчиться такими думками "...Претенсії Росії, на підставі історичних документів, до тої країни є зовсім безпідставні. Щодо мови, культури і віри, те населення є відміне від російського, бо під час окупації в 1914 російськими військами, всі школи, так польські як і руські, були закриті, руська мова заборонена, а греко-католицький обряд замінений на православний.

Західня Галичина із столицею у Кракові є цілком польська. Середня Галичина, за виїмком двох повітів, має велику польску більшість. Львівський повіт має 50% русинів, і 49% поляків. Столиця Львів на 207 тисяч населення має всього

15.8% русинів. Східня Галичина між Бугом і Збручем заселена 59% русинами і 39% поляками..."

У примітках додано, що статистичні дані взято із Енциклопедії виданої у Швайцарії, яку опрацювали Еразм Пільц і Ян Жултовський при фінансовій допомозі американської польонії у 1916 році, у французькій та англійській мовах.

У згаданому меморіялі впадає в очі три речі, на які Падеревський чи ті, що для нього цей меморіял опрацьовували, хотіли звернути увагу Америки, а саме: на Польщу, як чинник рівноваги, поступу і репрезентанта демократії. З тією метою підфальшовано історію, промовчано деякі відомі речі, підроблено статистичні дані.

Німецькій проблемі — проблемі доказів, що деякі території мішані з німецьким населенням, присвячено в меморіялі дуже багато місця. Також литовським справам присвячено кілька сторінок, але радше для того, щоб доказати, що самостійна Литва, як мала одиниця, не має шансів на самостійне існування. Підкреслено дуже багато моментів, які є спільні й можуть бути корисними для обох народів.

Зате українське питання (в тексті руське) потрактовано дуже поверховно, з ґрунту фальшиво не як підметну, але як суверенну власність Польщі. Найперше, від Росії відділено Полісся і створено з цього окрему одиницю, щоб послабити український (руський) елемент в Польщі. З такою самою ціллю відділено столицю Галичини — Львів і львівський повіт від Галицького королівства й прилучено до Польського.

Цей меморіял був виданий у 1918 р. І коли нині, після 60 років прикрого й болючого для наших обох народів досвіду, подивимося на наші взаємовідносини, то побачимо, що багато зайшло змін. Віримо, що, якщо будуть опрацьовуватися подібні меморіяли в майбутньому, вони будуть більш реальні й докладні та будуть віддзеркалювати інтереси наших обох народів.

Минуле

З джерел до історії І-ої УД УНА

ПЕТЕР КЛЯЙСТ: "МІЖ ГІТЛЕРОМ І СТАЛІНОМ" 1939-45, Бонн 1950, стор. 225.

Автор цієї праці був у штабі Міністерства для занятих східніх областей, у дипломатичній службі мін. Розенберґа як шеф "Центральштеллє Остевропе". З причин своїх поглядів був відсунений від основних завдань. Він був приклонником приязної політики до східніх народів і через те його назвали "богемістом політики", а приязні чужинці "легкою кавалерією німецької заграничної дипломатії". Був учасником різних конференцій і політичних нарад.

Читача може дивувати чому я стараюся зазнайомити його з працею автора, який не мав ніякого відношення до Дивізії, ні до Зброї СС; навіть не був на визначному становищі у німецькій заграничній дипломатії і не міг мати впливу на події зв'язані з організацією Дивізії.

Про таке питання я уже писав, що дуже часто можна знайти потрібний матеріял в авторів, де годі сподіватися його, але не знайти нічого у працях чи споминах високих командирів фронтових з'єднань, чи політиків на вищому рівені. На диво зустрічаються не раз невірні інформації про українську проблему у людей, які повинні були її знати. На таку ситуацію можемо відповісти, що невірні інформації подаються тоді, коли автор не обзнайомлений із положенням, чи з українським питанням, та в наслідках паде жертвою фальшивих даних. Може бути те ж і те, що автор згори є ворожо наставлений до українців, або, з прихильности до росіян, ставиться до нас байдуже, необ'єктивно. Приміром, командир "Корпсабтайлюнґ Ц" ген. Лянге, називає населення Галичини росіянами, а причину розгрому сімох німецьких дивізій під Бродами, знаходить у тому, що УД своїми тросами загородила усі дороги, начебто це залежало не від наказів вищого командування.

Але проте із публікацій того роду матеріялів можна довідатися про ставлення німців до українського питання, ствердити, хто ставився до нас ворожо, а хто приязно. З того роду матеріялів ми можемо довідатися, як ми уявляли собі ситуацію в різних часах, на чому спиралися потягнення нашої політики, та до якої міри ми фальшиво оцінювали силу німців і більшовиків. Важною сторінкою для нашої історії є не тільки покликання до Дивізії, плякати і статті, вишкіл і бої, але теж, як нас оцінювали вороги і приятелі, і чи події, які ми досі висуваємо як успіхи, були справді успіхами, а невдачі — невдачами.

Врешті для майбутнього історика того роду рецензії матимуть те значення, що він не буде зайво шукати того, чого у книзі нема і не буде тратити часу на розшуки. Тому я подаю у рецензіях усе, що відноситься до української справи і що може бути корисним іншим у майбутньому. Отож, для історії УД є важливим приміром ставлення наших сусідів до творення Дивізії, а теж причини чому німці рахувалися при цьому з українським політичним світом, коли могли, маючи 80 000 зголошених добровільно, використати їх, покликуючи до служби в німецькій армії. Ставлення польського, російського і німецького чинників стосуються до історії УД, як і ставлення українського політичного світу різних напрямків.[1])

***

Стор. 17. Польський міністер закордоних справ (Бек) реферував свою розмову з Гітлером 5 січня 1939:

Канцлер Райху (Гітлер) ствердив в дальшому, що він є зацікавлений Україною з господарської точки бачення, але не зацікавлений політично.

Стор. 23. В березні 1939 німці далі реалізували свої пляни. Створення Карпатської України на півдні Польщі викликало у Варшаві тяжкі побоювання. Сім мільйонів українців в Галичині, на теренах поза лінією Керзона, які Польща здобула в інтервенційних війнах проти СРСР, творили "неспокійну" мен-

---

[1]) Один з фраґментів на тему "Ґенеза постання Української Дивізії «Галичина» — аналіза ставлення німецького чинника — була опублікована автором у журналі «Дзвони» — Рим, ч. 1-1978, стор. 39-65, видання Українського Католицького Університету, філософічно-гуманістичний факультет, за редакцією проф. д-ра Богдана Лончини.

шість, яку можна було втримати тільки постійними мілітарними засобами успокоювання. Ця іреденда гляділа тепер у майбутньому, з надією на першу клітину нової української незалежности.

Стор. 24. У розмовах німецьких і польських державних мужів цей сумнівний державний твір мініятурної величини грав поважну ролю. Коли німці зайняли Прагу, Карпатську Україну передали мадярам. Польща осягнула не тільки спільну, так дуже вимріяну, границю з Мадярщиною, але звільнилася від змори кристалізаційної точки в Карпатах.

21 березня Ріббентроп сказав до польського амбасадора Ліпського: "Думаю, що унормування карпатсько-українського питання викликало в Польщі хіба найбільше вдоволення!" Проте співпраця не вдалася.

Стор. 103. 1 вересня год. 5.45 почався наступ на Польщу. Сталін не чіпає Польщі, ніби не готовий. Не сподівався, що німці так скоро розіб'ють поляків. Сталін резиґнує з Литви, але бере найбільш на захід висунені етнографічні землі Білорусії й України. Тим самим передає німцям повну відповідальність за польське майбутнє. Але така границя була уже затверджена 28 серпня 1939 р. у тайному договорі до німецько-радянського союзу.

Стор. 104. Це мало вплив на договір у Ялті, де Черчіл заявив, що він обстоював у парляменті радянські вимоги до лінії Керсона і до Львова. Але вимога СРСР на ці терени опирається не на силу, а на право.

Стор. 125. У справі війни з СРСР (операція "Барбаросса) і директиви ч. 21 з 18 грудня 1940 мовчать про ґенезу і наміри війни. Є тільки лист до Мусоліні з 21. 6. 41 у якому Гітлер пише:

"Надія для Англії полягає на двох фундаментах: Росія й Америка. Ми не маємо можливости виключити Америку. Але в нашій силі є знищення Росії.

Нині ясно, що Гітлер сподівався скорої перемоги над СРСР і не брав до уваги можливих союзників серед інших народів: Франція, яка кілька разів зголошувала свою допомогу, Сирії, Мадаґаскару, Орани і Дакар, які від давна боролися проти Анґлії. Чому Гітлер відкидав таку співпрацю у війні проти Росії?

Стор. 126-127. Це тайна політики Гітлера. Нині можна думати, що він вірив у скору і легку перемогу над Росією, та не

брав до уваги допомоги, щоб у творенні майбутності не шкодили йому його союзники.[2])

Стор. 130. Радянські дивізії піддавалися німцям без одного стрілу. Населення вітало німців, церкви відкривалися. Полікарп Сікорський, єпископ Володимира Волинського, проголосив заяви у користь Німеччини, проф. Огієнко архиєпископ незалежної від Москви Церкви, єпископ Каунас, Мітав і Нарви вислали телеграми до Гітлера.

Серед полонених вже у перших днях знайшлися старшини і вояки, які не вдоволялися тим, щоб зрезигновано маршувати у полон, але були готові боротися по боці німців.

Стор. 131 Вже першого дня по здобутті Львова утворився там український національний уряд, якого з захопленням підтримувало населення.

Стор. 132. Здавалося, що "бліцкріг" кінчається. Але прийшла скора зима, яка дала передишку противникові. Наступ на Москву затримався. Німецькі передові танкові частини були слабі і мусіли завернути. Бракувало зимового вивінування. Коротко перед Різдвом 1941 у Берліні відбулися наради знавців сходу і міністрів. Рішено, що самою боротьбою мілітарними засобами проти СРСР не можна здобути перемоги. Танкові з'єднання, які у Франції причинилися до перемоги та вирішили усі битви, у просторах сходу розтягнулися на довгих фронтах, так, що вкінці їхній наступальний розгін допровадив до того, що стали тонкими і слабими оборонними лініями. Тепер ініціятиву перебрав ворог і чим глибше прийдеться увійти на схід, тим з більшим успіхом ворог використуватиме цю ситуацію.

Стор. 133. Залишається тільки одна можливість перемоги: політично використати ті сили, які всюди приходять до нас і пропонують співпрацю. Якщо ми ці сили відкинемо, то на лінії Астрахань-Архангельск, яку ми хочемо досягнути будемо змушені до позиційної війни, яка згодом нас розторощить.

Це правильно, коли нам завжди говорили, що ця війна є політичною війною. Але з того треба витягнути висновки, що таку війну можна виграти тільки політичними засобами, які

---

[2]) Як бачимо, автор не брав до уваги допомоги народів поневолених Росією.

послаблять силу Сталіна у центрі і мілітарну війну перенесуть на політичне поле. А там народи СРСР є нашими союзниками.

Німецький провід тієї нагоди не використав, навпаки, кожнє зацікавлення питанням Росії, навіть російською мовою, було підозрілим. Ролю грали тут шарлатани, які підходили як "фахівці" сходу і співали так, як було приємно урядовій партійній політиці.

Стор. 136. Українського національного уряду не визнали, не забезпечили його засобами, не вислали до переду, але ув'язнили і запроторили в концлагері Саксенгаузен.

Стор. 137. На місце закликів до національної боротьби за визволення, прийшов колоніяльний статут Германа Ґерінґа, на місце червоних комісарів прийшов брунатний комісар, на місце політичного розуму — дерев'яний молот Еріх Кох.

З успіхом зброї зростало у Гітлера наставлення, яке покривалося з його антисемітизмом і проти слов'янським "унтерменшен-комплексом", якого не можна було усунути ніяким арґументами. Прийшли вказівки — "вайзунґен" Гітлера з 23 липня 1941 ч. 33 — брутальні і безжалісні.

Стор. 141. 23 квітня Розенберґ створив тимчасовий російський комітет, а 17 червня 1941 став міністром для окупованих східних територій. В перших днях війни Розенберґ мав доповідь перед найвищими урядовцями, в якій висловив своє становище: радянську потугу слід розбити і розчленувати на національні складники. Самостійними має стати Україна, Росія, Кавказька федерація. Наразі СРСР буде поділений на комісаріяти: Райхскомісаріят "Остланд" — це спільна назва для Литви, Латвії, Естонії, — Райхскомісаріят "Украіне" і Білорусь будуть певного роду німецьким забороломом від сходу. Райхскомісаріяти Україна, Росія і Кавказька федерація створять самостійні держави. Головною думкою Розенберга було відновлення українських еманципаційних намірів, які німцям треба попирати, щоб вдержати росіян у шаху. Проти цього пляну був Гітлер, Ґерінґ, Гімлер і Ріббентроп. Однак на чолі Остміністерства залишили Розенберга, але відобрали йому всяке значення та утруднювали йому організацію. Райхскомісарам заборонено звітувати в Остміністерстві (ОМІ), що більше, вони мали право мішатися до внутрішніх справ міністерства. І так на вимогу Еріха Коха, Розенберґ мусів усунути д-ра Ляйбрандта.

Стор. 150. 1943 року Розенберґ взяв до свого міністерства

Берґера, високого партійця і провідного члена СС, щоб зорганізував працю в міністерстві. Це був перший СС-співробітник Розенберґа. Берґер був шефом у Головному уряді СС і нічого не знав про схід Европи. Проте він не міг ,чи не хотів, боротися проти Коха, Бормана й других і тому відійшов від східнього міністерства, розбудовуючи свій Головний уряд СС. З собою взяв усіх активних членів міністерства.[3]) Розенберґ залишився сам і в 1943 році звернувся до Гітлера, щоб той звільнив його. Гітлер навіть не відповів, зрештою під німецькою окупацією залишилися тільки рештки східніх теренів.

Стор. 166. Ще 1943 урядовці СС і старшини збройних з'єднань СС в "Остлянді" почали звертати увагу Гімлерові на конечність співпраці з балтицькими народами, а теж на боєздатність балтицьких комбатантів, в вермахті і з'єднаннях Зброї СС, які чисельно включилися у німецькі формації, часто дискретно, або й цілком тайно. Гімлер погодився створити СС з'єднання для балтицьких народів. Вони мали право носити німецькі боєві відзначення, а не "Остмедалі". Гімлер хотів увести повну мобілізацію, але йому звернули увагу, що мобілізувати населення може тільки суверенна держава. Отже вирішено дати балтицьким народам певного роду автономію. В лютому 1943 скликано нараду до Риги, на якій жорстокий райхскомісар Льозе зрезиґновано сказав: "Добре. Я на все годжуся. І так усе ні до чого, якщо не виграємо війни!" Спротиви урядовців викликали розвал нарад. З залі вийшли автор книжки Петер Кляйст і другий німець, який сказав: — "Геть з того дому божевільних!" З автономії нічого не вийшло.

Стор. 158. Коли більшовики зайняли території балтицьких народів, Берґер "прокинувся" і в листопаді 1944 р. дав дозвіл творити національні уряди для Естонії і Латвії. Протест Гітлера викликав довгі наради, які тривали аж до часу створення національних комітетів. Тому що при творенні тих комітетів не було представників міністерства заграничних справ, ці нові

---

[3]) З тою хвилиною Головний уряд СС став централею, у якій перед Берґером можна було висловити "єретичні" думки про політику Гітлера на сході. Згодом Берґер, який обстоював самостійність України й інших народів ще з 1939 року, переорганізував Головний уряд СС, приймаючи до співпраці своїх однодумців.

організації не мали інтернаціонального рангу.[4]) Мимо тої політики, балтицькі народи боролися далі, очевидно не за Німеччину чи за націонал-соціялізм, а за свободу проти свого ворога.
Стор. 177. В жовтні 1941 року почалися заходи створити відділи з туркменських полонених Червоної армії, в рамцях вермахту. В 1942 році створено туркменську дивізію, згодом з'єднання інших кавказьких народів. Це належало до ділянки "Абвер"-и (військової розвідки вермахту) і вона творила з полонених національні леґіони. Ці акції розвивалися під криптонімом "Берґман" і "Маєр-Мадер".

Особливо помагав у творенні тих з'єднань ґраф Штавфенберґ, полковник у відділі організації Головної команди вермахту. Усе те роблено не на основі розпоряджень чи наказів, бо таких не було, а згідно з тайним порозумінням в тіні довірочних нарад і особистої ініціятиви. Не вдалося однак усунути відмови Гітлера.

Стор. 178. Леґіони різних народів з територій Кавказу існували уже, коли Гітлер довідався про те і СС мусіли їх розв'язати. Але 1943 року побачили в Берліні, що положення стає трагічним і дозволили створити з них з'єднання "Ваффен-СС". Один розділ автор присвятив питанню України.

Стор. 180-183. Еріх Кох, ставши Райхскомісаром України, почав тотальний визиск, усуваючи при цій нагоді німців, які могли б ставити йому спротив. Ганса Коха усунув з посту дорадника військової групи "Середина", а теж проф. Оберлендера та інших. Кох окружився іґнорантами, які нічого не знали про Україну і про схід. Взагалі, Кох усунув д-ра Ляйбрандта з міністерства сходу за те, що він обстоював створення Української Держави та зажадав реприватизації землі і приватної власности, шкільних підручників для дітей, гідного ставлення до робітників і населення. Зате можна було діяти у релігійних справах, бо Кох тим не цікавився.

---

[4]) Це відноситься теж до всіх рішень і праць, а в тім і українського комітету. Навіть останні документи підписані Розенберґом, а не Ріббентропом, не мали офіційного значення. Тому Гайне у німецькому виданні "Зі вольтен ді Фрайгайт" подає, що Дивізія звалася під кінець війни неофіційно "Перша Українська Дивізія Української Національної Армії". В тодішніх умовах для нас це однак не мало ніякого значення.

Стор. 185. Розподіл Росії на національні території був ще перед війною темою нарад в рамцях "Абвери". Адмірал Канаріс і його старшини мали добрі зв'язки з українським незалежницьким рухом, у якому найвищу позицію мав полк. Коновалець. 1938 року, коли саме з ним нав'язувалися тісніші взаємини, Коновалець став жертвою советського атентату в Роттердамі. На його місце прийшов полк. Мельник і перебрав провід Української національної організації, яка діяла глибоко в радянській Україні і справляла труднощі полякам. Але співпраця була нещаслива. Ґерінґ видав полякам підозрілого, як убивника мін Перацкого. Арештований член ОУН не мав нічого спільного з вбивством, це поляки ошукали Ґерінґа. Прийшла чергою справа Карпатської України і радянська окупація Західньої України.

Війна проти СРСР викликала великий ентузіязм серед українців, який однак цілковито зник, коли після проголошення відновлення української держави прийшли масові арешти. Коли автор довідався про те, сказав Розенберґові: "Якщо Галичина зі Львовом пропаде для України і буде прилучена до старої Польщі, тоді залишиться тіло без голови, тоді головна підпора вашої концепції східньої політики захитається".

Стор. 187. Розенберґ не брав справи трагічно; він відповів, що українці за тих кілька квадратових кілометрів на заході будуть відшкодовані багатьма сотнями квадратових кілометрів на сході, більше як наймужніший український націоналіст відважився б коли-небудь мріяти. В тій справі Розенберґ написав до Гітлера, але залишився без відповіді.

Стор. 189. Дальшим ударом було відступлення великої частини південної України з містом Одесою румунам. Розенберґ протестував знову надаремне. Гітлер не бажав собі мати його в уряді коло себе, але чому назначив його міністром для сходу, залишається не вияснено.

Стор. 190. Врешті смертельним ударом для політики Розенберґа було призначення Еріха Коха для України. В чиїм інтересі діяв Кох? Найбільший дурень мусів бачити, що Кох своїм режимом нищить консеквентно усяку можливість перемоги над більшовизмом. І кожний з його брутальних заряджень скріплював спротив Червоної армії, кожний його наказ викликував перехід українського населення до партизан, які скоро

смертельним тиском почали здушувати постачання фронту, що стояв у важких боях.

З українського союзника став ворог. В опозиції станула ОУН, а згодом розвинулася українська армія спротиву УПА. Перші партизани, які боролися проти німців на сході, були розчаровані націоналісти, а не совєтські аґенти. Аж пізніше Сталін зрозумів значення партизан.

Чи Еріх Кох був таким дурнем, що не розумів і не пізнав обявів революції підсовєтських народів, які стояли тепер проти німців? Чи справжнім був анекдот, про Сталіна, що роздавав орден в зимі 1942/43. Перший і найвищий орден відклав набік з заввагою: "цим орденом не можу сьогодні відзначити нікого, бо він призначений для Райхскомісара України Еріха Коха, який тепер на своему пості є незаступимий".

Еріх Кох — це той, що відкрив Червоній армії і своєму ґенераліссімові Сталіну дорогу до Европи і який зробив усе можливе, щоб скровавити німців на сході.

Стор. 200. Вже від першого дня війни на сході національний рух спротиву запропонував свої сили німецькій армії. Ми чули про мільйони перебіжників, з яких сотні тисяч зголосилися добровільно до боротьби. Мимо противних наказів, їх приняли з практичної конечности до одиниць німецької армії. В кожному полку, батальйоні, сотні, вони плекали коней, були шоферами і кухарями, вказували дороги, були перекладачами, санітетами, оці "Гільфсвілліґе" (Гіві), які в поважних ситуаціях хватали за зброю і як добрі товариші боролися і гинули. Ми чули про українців, що проголосили український національний уряд і про їхню долю.

Стор. 203. Теж у літі 1942 року перейшло до вермахту 70,000 козаків і включилися до боротьби проти більшовиків. З того постала "тайна" армія, яка кінцем 1942 начисляла около один мільйон вояків.

Стор. 205. Під кінець 1942 року служило у вермахті около один мільйон "Гіві". Частина з них творила пізніше добровольчі національні з'єднаня, решта залишилася далі з вермахтом. Докладна кількість невідома, бо німецьке військо не зголошувало тих добровольців, щоб їх не мусіли передати в добровольчі національні відділи.

Добровольчі відділи стояли під командою ген. Гельміха, як генерала східніх військ, а опісля ген. Кестрінґа (Köstring).

1944 року було їх біля 650.00 головно у фронтових і будівельних одиницях. По національности були це: 110.000 туркестанців, 110.000 кавказців, 35.000 татар, 35.000 козаків під командою ген. фон Паннвіца і 18.000 козаків отамана Доманова (ці останні приділено 1944 року до компетенції Головного уряду СС, 29 ескадронів калмиків, решта мішані батальйони, які, не дивлячися на їхню національність, приділено до РОА. Там були теж українці, білоруси й інші).[5]) З тих мішаних батальйонів створено під кінець 1944 одну неповну дивізію ген. Власова, друга була зложена з людей Камінського.[6])

При повітряних збройних німецьких силах було 6000 вояків різних національностей, у протилетунській обороні 15.000, при фльоті — 6000. До "Ваффен СС" приділено організаційно під Гол. Урядом СС одну дивізію "Галичина", пізніше українська ч. 1, одну білоруську, 3 дивізії лотиські, дві естонські, та з'єднання у яких було 27.000 литовців. Їх приділено згодом до вермахту.

Стор. 205-206. Поволі знаходилися у вермахті і в СС люди, які розуміли ситуацію. В літі 1942 року вони передали Розенберґові меморіял у справі політики на сході. Письмо передано Гітлерові. В червні 1942 року прийшла відповідь його секретаря Бормана, який потверджував політику насильства Коха і Савкеля. Під кінець 1942 Гітлер перестав відповідати на дальші проєкти і меморіяли. Зростав хаос, який називали "авторитативна анархія".

Стор. 215. Врешті Власов дістався на авдієнцію до Гіммлера. Він поставив до Гіммлера вимогу створити велику Росію з усіми народами та "Комітет визволення народів Росії". Але в штабі Гіммлера не було єдности поглядів, одні були за великою Росією, інші за поділом на національні держави. Обидві групи взаємно себе поборювали.

Стор. 216. Празький маніфест Власова залишився свистком паперу, бо ні українці ні білоруси ні інші народи не погодилися

---

5) Згідно з приблизною оцінкою українців було 220.000 вояків, які частинно служили в УВВ (Українське Визвольне Військо). Інших примусово приділено до РОА (Русская Освободительная Армия) та до мішаних батальйонів. На остаточне виділення усіх українців до УНА (Українська Національна Армія) під командою ген. П. Шандрука не було часу, прийшла капітуляція Німеччини.

6) Вона складалася з кількох батальйонів і назву дивізії мала тільки на "виріст".

на панування росіян і на російський централізм. За російською пропозицією були політичні чинники вермахту і міністерства заграничних справ тільки тому, що Росія виявила в історії свою здібність творити державу, а інші народи до такого політичного формування не були здібні. Противники цеї концепції твердили, що створена велика Росія у короткому часі знову стане небезпекою для Европи. Йдеться про переорієнтування народів Росії від Москви до Европи.

Стор. 219-220. Після створення комітетів, Власов організував три неповні дивізії РОА, відносно мало на 300.000 росіян у вермахті. В 1945 році одна дивізія Власова виступила в Празі проти німців, дві інші в стадії організації були неозброєні. Деякі батальйони стояли на заході в Данії і Нормандії. На сході ніякі російські з'єднання не були на фронті проти Червоної армії. Тільки в січні один батальйон воював на Шлеську й до нього перейшли два радянські полки.

Стор. 222. Автор разом із послом Гевельом дістався врешті до головної квартири Гітлера із звітами та примірами нерозумної політики на сході. Обидва висланники висловилися за національними полекшами для народів Росії. Гітлер відповів, що ці пропозиції означали б, що німці стали слабими і тим самим вимоги тих народів зростали б. Автор пояснив, що ціллю тих змін було б прихилити їх до Німеччини. Але Гітлер відповів, що в теперішніх умовах в мілітарній ділянці жадні поступки не можливі. Коли ініціятива знову буде в наших руках, тоді можна буде говорити про зміну політичного курсу. Політики не можна робити на базі ілюзій, треба її спирати на твердих фактах. Питання простору є для Німеччини вирішним чинником на сході.

Стор. 227. Творення національних комітетів мало на меті доказати, що боротьба підсовєтських народів по стороні німців ставить їх не як вояків-найманців за чужу справу, але як борців за власну національну свободу.

Ю. Т. К.

ПИШУТЬ ДРУГІ

(Sig Nickelson)

МУСУЛМАНСЬКЕ НАСЕЛЕННЯ СРСР

Вздовж південного кордону СРСР в Центральній Азії простягається п'ять союзних рад. республік (казахська, туркменська, узбецька, киргізька і таджицька), заселених в більшості мусулманами. Відосередні тенденції мусульманського населення завдають Москві багато турбот; крім того — по думці рад. стратегів — мусульмани творять потенціяльну мілітарну загрозу для СРСР.

Великий приріст мусульманського населення викликує в СРСР загальне хвилювання і згідно з передбаченнями їхне число подвоїться в найближчих двох десятиріччях, а в результаті мусулмани творитимуть більшість серед рад. населення. Крім того історична ворожнеча між росіянами і підкореними мусулманами тепер ще підсилюється зростанням мусулманського націоналізму. Незважаючи на збільшення достатку населення, офіційні намагання останніх десятиріч створити тип "рад. людини" зазнали повної невдачі.

Хох рад. військові чинники мають непосильні труднощі в перевихованню молодих мусулманів на добрих воянів, то всетаки число мусулманських рекрутів постійно зростає і при кінці цього сторіччя вони будуть творити одну третину всіх новобранців. Може вони й не прив'язують ваги до релігії, але всеж іслям є для них життевим дороговказом. В загальному між мусулманами й росіянами мало взаємнорозуміння, а більше ворожнечі.

СРСР не є "мелтінґ пот". Офіційна політика Кремля — "злиття націй" — пішла в відставку. Тепер говориться тільки про "наближення націй" і то на довшу мету. А тимчасом ми є свідками постійного зростання націоналізму в Україні, Білорусії, в балтійських країнах (Литва, Лотва, Естонія) та в Азербайджані. Всі ті республіки лежать на окраїнах СРСР; всі вони мають власні історичні й культурні традиції і їхня релігія часто відрізняє їх від росіян, нпр. Вірменія і Грузія приняли християнство багато скорше від слов'ян. В рад. Литві є велика льояльність до католицької церкви.

Проте найбільш важливим чинником, зокрема для військових сил, є швидкий ріст мусулманського населення. Тоді, як приріст російського населення наближається до зера, мусулмани подвоюють своє населення що двадцять років. Тепер є більше ніж 40 мільйонів рад. громадян мусулманської національности. Якщо приріст мусулманського населення буде дальше такий самий, то при кінці нашого сторіччя їх буде 80 мільйонів. Впродовж чотирьох десятиріч 21-го сторіччя мусулмани стануть абсолютною більшістю в СРСР. Загроза, спричинена тим приростом населення, тим більша, що всі рад. мусулманські респуб-

ліки сусідують з Іраном, Афґаністаном та Китаєм, де також живуть мусулмани. Рад. азербайджанці мають мільйони родичів у сусідньому Ірані Мільйони узбеків, таджиків і туркменів живуть в Ірані та Афґаністані. В Китаю живе около 5½ мільйона унгурів та коло 650 тисяч казахів; вони також мусулмани, як і їхні брати в СРСР. Червоний Китай своєю пропаґандою посилює ворожнечу між росіянами і мусулманами. Китайські радіо-передачі в льокальних мовах атакують росіян як імперіялістів, що провадять кольоніяльну політику.

Пробуджена національна свідомість мусульманського населення є поважною проблемою для рад. армії. В додатку до військових частин, стаціонованих вздовж кордонів з Туреччиною, Іраном та Афґаністаном, СРСР мусить охороняти 6.000 милевий кордон з Китаєм. На китайському кордоні є 43 дивізії (в тому п'ять танкових дивізій), з того: три дивізії в "незалежній" Монгольській Народній Республіці, а сорок — в Центральній Азії, Забайкаллю та в далеко-східних військових округах. Дуже мало військових частин в Центральній Азії є місцевого походження, бо — як правило — новобранців висилають поза межі їхньої батьківщини. В результаті військові відділи зложені деколи з 20-ох різних національностей, около 70% офіцерського складу творять росіяни, а решту українці й білоруси. Отже військові з'єднання, стаціоновані в мусулманських республіках, є національно чужі й майже цілковито ізольовані від місцевого населення відмінною мовою та культурою.

Подібно також мусулманських рекрутів висилають до інших частин СРСР, та в додатку до мовних перепон вони остають під командою слов'янських старшин. Тут вони зустрічаються з відмінним підсонням, незвичним соціяльним середовищем та зовсім новими культурними установами. На добавок місцеве населення ставиться до них зневажливо і з погордою. Тренінґ таких рекрутів не легкий, а їхня льояльність до влади — після повороту до дому — щонайменше сумнівна.

Потенціяльну небезпеку, яка тепер виринає в Центральній Азії, передбачувала рад. влада в Москві ще в 1917 р. Для "російського Туркестану", якого царська армія не могла повністю окупувати до кінця 19 ст., вони приняли політику "розмежування" тобто "діли і здобувай". Перед революцією основною ознакою народів Туркестану була їхня ісламська спадщина або традиція. Рад. правительство після "пацифікації" Туркестану створило п'ять окремих республік. Місцеві діялекти визнано як окремі офіційні мови.

Але нехіть до російської іміґрації і кольонізації проявилася найбільше в 1916 р., коли то царська армія наказала мобілізацію місцевого населення. Це привело до повстання, відомого під назвою "Мардікор". В часі революційного хаосу в 1917 р. большевики дістали підмогу не від мусулманського населення, а від російських залізничних робітників в Ташкенті. Було багато мусулманських спроб встановити місцеву національну владу. В 1918 р. місто Коканд, центр такого місцевого правління, заняли відділи Червоної армії й вирізали щонайменше 5.000 людей. Широко закроєне повстання "Басмагів" тривало кілька років (1918-1924), заки большевики здавили його.

Сталін, сам грузин і перший комісар по справах національностей, не довіряв навіть визначним комуністам мусулманського роду. Свого близького співробітника Ґалієва, який пропонував об'єднати всі мусулманські народи СРСР в одну республіку, Сталін безпощадно зліквідував. Двох інших комуністичних провідників мусулманського роду — Файзуллу Ходжаєва і Акмаля Ікрамова — в 1937 р. обвинувачено в націоналізмі і страчено разом і з іншими "старими большевиками". Чистки 1930-их років спустошили партійні кадри мусулманських республік, напр. в Кирґізії знищено більше ніж 50% членства партії.

В часі Другої світової війни, коли німецька армія посувалася в напрямі Чорного моря і Кавказу, деякі мусулмани співпрацювали з німцями. В зв'язку з тим депортовано на Схід деякі менші народи, в тому кримських татар і надволжанських німців. Кримських татар регабілітовано після смерти Сталіна, але таки не дозволено їм вернутися на Крим.

Нині також є замітний льокальний патріотизм серед мусулман. Одночасно місцева освічена еліта розбудила сильне зацікавлення спільною ісламською спадщиною, яка об'єднує всіх мусулман. Є постійні прощі до мошеї Ґур-Еміра в Самарканді, де є могила Тамерляна. Небавом після відзначення 50-річчя більшовицької революції, Самарканд святкував з великими парадами 2500-річчя свого існування, підкреслюючи таким чином, що мусулманська спадщина 50 разів старша від жовтневої революції. Почуття солідарности з оттоманськими турками розбуджувало час до часу пан-турецький рух в Центральній Азії. Але від часів Ататурка Туреччина перестала попирати пан-турецький рух, а в останньому часі навіть наступило деяке зближення між СРСР і Туреччиною.

Мусулманські республіки набрали економічної сили особливо після Другої світової війни. Індустріяльна, хліборобська та мінеральна продукція є важливою для рад. економіки, а її потенціял в Центральній Азії величезний. Подібно, як на Середньому Сході, в СРСР є деякий зв'язок між ісламом та оливою. Головним джерелом оливи в СРСР є мусулманський Азербайджан зі своїми рафінеріями довкруги міста Баку над Каспійським морем. Нафтові родовища на тій території вже майже вичерпались, але рівночасно відкрито й розвинено величезні резерви в країнах татар, які колись впродовж двох сторіч панували над слов'янами. Нові запаси оливи й природного ґазу відкрито в центр. азійських республіках. Минулого року сама Туркменія дала 19% всего природного ґазу в СРСР. Через те, що оливу і природний ґаз транспортують до промислових центрів в Европі й на Уралі, а також експортують за кордон (важливе джерело закордонної валюти!), не диво, що мусулманське населення почуває себе експлюатованим. Типово кольоніяльну політику бачимо в бавовняних районах Центральної Азії. Узбекістан є (після США і Китаю) третім найбільшим продуцентом бавовни в світі. Але тільки 3% бавовни обробляється на місці. В результаті, узбеки мусять купувати більшість своїх текстильних виробів від росіян. Казахстан, який дорівнює величиною цілій Західній Европі, є найбільше упромисловлений між усіма п'ятьома азійськими республіками. Започатковані Хрущовом "цілинні землі" продукують 1/3 всего збіжжя в СРСР. Центральна

Азія, завдяки великим рікам, що випливають з південних гір, є джерелом електричної енергії. Вона багата також на вугілля та всілякі можливі мінерали.

Незважаючи на індустріялізацію, надмірний приріст населення викликав надвишку робочої сили в мусулманських районах, тоді як в решті СРСР брак робітників. Мусулмани — в більшості некваліфіковані робітники — не хочуть покидати своєї країни в пошуках за роботою, а це знов не подобається росіянам. Центральна влада не хоче інвестувати більшого капіталу в нову індустрію, а також на вишколення місцевих робітників, боячись, що це може довести до більшої самопевности мусулманського населення.

Рад. режим не задовольнив аспірації мусулманської еліти. Піднесення життєвого стандарту та швидке освідомлення інтеліґенції не витворило "рад. людини", якої так дуже бажала Москва. Навпаки, є познаки більшого напруження між місцевим населенням і російськими бюрократами. З поглибленням освіти збільшується зацікавлення мусулман; узбеки, казахи та інші мусулмани пізнають, що вони мають спільну давну історію, яка сягає до часів, коли Самарканд і Бухара були столицями великих імперій та центром світової культури. Почуття національної гордости проявляється частинно в тому, що мусулмани плекають рідну мову, а нерадо вивчають російську, хоч та забезпечує їм життєву карієру. Характерно, що в часі останніх дебат над новою рад. конституцією, російський офіцер, майор А. Карпов, запропонував, щоб навчання російської мови зробити обов'язковим в цілому СРСР. Його пропозицію відкинено з уваги на тверду поставу мусулманського населення. Але рівночасно варто згадати, що право поодиноких республік мати власну армію (признане на папері Сталінською конституцією з 1936 р.), зовсім пропущено в новій конституції. Зорганізовану в часі Другої світової війни мусулманську дивізію Панфілова вже раніше розв'язано. Взагалі ціла армія є під контролем росіян; "молодших братів" сюди не допускають.

Треба признати, що за рад. влади піднісся життєвий рівень мусулманського населення. Повністю зліквідовано неграмотність, що була загальним явищем перед 1917 р. Місцеві кадри дістали заохоту сягати по вищі провідні позиції і зробили в тому відношені значний поступ. Але покращання життєвих умовин не приспало національного духа. Навпаки, політичні провідники та інтеліґенція часто відкликуються на тезу Леніна про національне самовизначення.

Яке значення має те все для США? Яку політику застосовує американський уряд до мусулмаського населення СРСР?

Д-р Бжезінський, тепер дорадник президента Картера, писав приблизно перед п'ятьома роками, що Америка не повинна розпалювати національних сантиментів в СРСР, бо це буде перешкодою для рад.-американських відносин, а крім того може викликати реакцію російського націоналізму. З другої сторони той же Бжезінський писав, що американські радіопередачі до СРСР якось надто здержливо трактують національне питання так, як би воно там зовсім не існувало. Він вказував на те, що Америка має до диспозиції багато неформальних засобів, щоб стимулювати національну свідомість серед населення СРСР. Під цю пору є дві радіовисильні, спонзоровані американським урядом, які

передають авдиції до СРСР. Голос Америки і Радіо Свобода. Голос Америки пересилає радіопередачі в вісімох мовах, в тому одну в узбецькій мові для мусулманського населення. Радіо Свобода пересилає авдиції в усіх важніших мусулманських мовах (від 1953 р.). Ті радіопередачі не фаворизують якоїсь окремої нації чи релігії, але в загальному обороняють людські права та підкреслюють принципи свободи, правопорядку, рівности рас, релігій і національностей.

Фой Д. Колер (Kohler), колишній амер. амбасадор в Москві, а тепер професор міжнародного права на Маямському університеті, в вересні 1977 р. заявив перед Конґресовим комітетом для міжнародних відносин в Европі й на Середньому Сході, що згадані радіовисильні проломили бар'єри між народами СРСР і західним світом. Про успішність тих передач свідчать заяви дисидентів та часті атаки зі сторони рад. урядових чинників.

Хоч мусулманське населення рад. Центральної Азії є відтяте від Заходу далекими кордонами й окремою культурою, воно свідоме своєї ваги в світовому масштабі. Американський уряд пильно слідкує за тим, як мусулманська меншина в СРСР кує свою майбутню долю.

Вільний переклад статті: "Muslim Population Explosion Poses Threat to Soviet Military" — в Military Review, November 1978, ст. 36-45.

Василь Федорович

Фейлетон

Ро-Ко

З-ПІД ВРАЖІННЯ КРАЙОВОГО З'ЇЗДУ БРАТСТВА КАНАДИ

Цим разом мене не оминула честь — мене вибрано в делеґати на Крайовий з'їзд Братства Канади. Як належиться делеґатові, я негайно опрацював загальний плян. Найперше я плянував спізнитися на з'їзд на одну годину, але вийшло якось так, що спізнився на годину і десять хвилин. Плянував я спізнитися тому, щоб мене не вибрали до якогось комітету чи комісії, а заскоро прибув, бо як увійшов на залю, то почув, як голова саме закінчував пояснення, що управа пляново припізнила наради на одну годину, бо хотіла, щоб делеґати прийшли швидше і прочитали написаний звіт. Але вийшло так, що ніхто на час не прийшов і тому доведеться на прочитання звітів зробити в нарадах пів-годинну перерву.

Потім відбувся вибір президії. З головою не було клопоту, але коли запроповано на секретаря того, що вже від непам'ятних часів є секретарем на з'їздах, він голосно запротестував. Проте, коли йому вияснено, що, він, як гідний громадський діяч, не може відмовитися від громадської справи і "що то для друзів не робиться?", він з протестом погодився під бурхливі оплески присутніх. Мабуть, він на це був приготований, бо взяв за президіяльний стіл магнітофон, плік чистого паперу і три олівці. А як він прочитав протокол з попереднього з'їзду рясним оплескам не було кінця.

Я вже був встиг привикнути до атмосфери і розглянувся довкола. І що побачив? Я побачив довкола себе усміхнені лиця. Це дещо мене збентежило і я заглянув до звіту. І що побачив? Я побачив світлину управи, на якій кожний член усміхнений. Навіть той, що сидить з лівого краю і що з засади на світлині не усміхається, усміхався. І навіть той, що сидить з правого краю і який принципово не хоче усміхатися, не вдалося здушити усміху і, як писала безсмертна Леся Українка "крізь сльози" всміхнувся. З усьої атмосфери я відчув, що не буде проблеми з новою управою.

Далі програма йшла гладко аж до точок здавання звіту про абсолюторію контрольною комісією і уділення абсолюторії уступаючій управі. (Для тих, що не обзнайомлені з нюансами з'їздів, слід пояснити, що звіт про абсолюторію означає "оплески делеґатів для уступаючої управи". Знавці твердять, що без тих двох точок не можна продовжувати чи закінчити з'їзду.) Отже, на цю тему зав'язалася змістова дискусія: чи уділення абсолюторії має йти перед чи слідувати за звітом про абсолюторію. Довший час не можна було виявити справи порядку, аж вона сама виснилася, коли виявилося, що на залі ще нема контрольної комісії. Тоді цю точку делеґати прийняли під рясні оплески.

Звітів багато не було, бо вони були написані, а тому, що їх не було коли прочитати, майже не було дискусій. Правда, під заголовком деяких референтів, замість звітів, були білі плями, але ці референти здали додаткові вичерпуючі звіти. Один сказав, що він писав протоколи, але не пам'ятає, скільки їх написав і просив цілу управу, щоб йому подала, скільки було засідань, а тоді він точно подасть скільки він не написав протоколів. Другий референт, ще краще вив'язався, бо нічого не говорив і тим дав делеґатам поле до попису їхньої фантазії.

У дискусії над звітами було закинено секретареві, що він не повинен був писати своїх приватних думок на фірмовому папері, але він рішуче відбив атаки, заявляючи, що він не писав на фірмовому папері своїх приватних думок, а тільки свої думки і йому, як секретареві, вільно писати свої думки на фірмовому папері. Інший делеґат дав внесок на закінчення дискусії і, на бажання предсідника, цей внесок підтримав другий делеґат під рясні оплески присутніх.

Як показується настрій на світлині і на залі, членів управи перевибрано з деякими доповненнями. Про це подбала номінаційна комісія, яка не тільки узгіднила список управи, але навіть заслуженіших кандидатів вирізнила, подаючи такі нюанси, як військові титули, цивільні титули, або цивільно-військові титули, а в одному випадкові навіть назвала одного кандидата "пан" такий-і-такий. Інших кандидатів прочитала в скороченні так: А чи Б такий-і-такий під рясні і довготривалі оплески.

Тільки один секретар з'їзду пробував говорити в дусі політики Братства і резолюцій з'їзду, які засуджували принцип узгіднення і вимагли демократизації СКВУ і КУК, але в нього

не ясно виходило, чи він хотів сам увійти до управи чи хотів, щоб когось усунено було з управи. Голова номінаційної комісії його заспокоїв і впевнив, що він від усіх кандидатів отримав згоду і тому не може бути мови про узгіднення. У речевій і змістовній дискусії йому ще порадили, щоб він не другому з'їзді краще застановився і висунув кандидатів з підлоги.

Після рясних і довготривалих оплесків виступив новобраний голова, який у короткій і змістовій промовій подякував усім за вибір і за довір'я до його жінки, бо без такого довір'я він не міг би бути вибраний другий раз на голову. Він відразу вніс пропозицію, щоб голову не вибирали надовше, ніж на дві каденції. Знову почалася змістовна і речева дискусія. Одні казали, що то правда, що президента Америки вибирається на дві каденції, але ті каденції тривають по чотири роки, а нашого голови тільки — два. Один делеґат промовив присутнім до розуму, коли спитався: "А кого будемо вибирати на голову, коли всі члени помруть?" Після такого вступу він заапелював до голови, щоб той відкликав свою пропозицію, на що голова погодився, бо видно боїться смерти.

Інша пропозиція була дана на те, щоб управа мала право викидати з управи тих членів, котрі не появляться на засідання три рази. Цю пропозицію негайно підтримав новообраний голова і заявив, що він плянував не появитися на перші три засідання. А коли в дальшій гарячій дискусії вияснено, що це не відноситься до голови, а до іншого члена, тоді звернувся той перший делеґат у палкій промові до сумління усіх делеґатів: "Світлі делеґати! — він промовив. — Майте милосердя, таж той член має молоду гарну жінку, а не так як ми..." Він заапелював до проєктодавця, щоб той з гуманітарних причин відкликав внесок. Під рясні оплески присутніх, і цей внесок відкликано.

Вкінці один делеґат "застрілив" всіх ще одною проблемою, а саме: які краватки належать до братського однострою? Цією проблемою всі були так заскочені, що навіть ті, які перед тим забирали голос у змістових дискусіях, попускали очі і мовчали. Я сам не пам'ятаю, як розв'язано цю пекучу проблему.

На тому закінчено наради відспіванням пісні "Не пора, не пора...", а не, як звичайно "О пів до другої години...", може тому, що успішні наради закінчилися о пів до третьої години...

Спомини

Богдан Підгайний

КІНЕЦЬ ВІЙНИ 1945 р. І ПОЧАТОК ТАБОРУ ПОЛОНЕНИХ В ІТАЛІЇ

Весною 1945 року опинилася Українська Дивізія "Галичина" на межах Югославії і Австрії. Якраз тоді, після деяких подій, перенесено мене, як сотенного, до першої сотні 29-го полку, не зважаючи на те, що я від початку зорганізування дивізії повнив цю саму функцію, в 30-му піхотному полку. Опис цього "авансу" зобразить частинно тодішні відносини в нашій військовій частині. Був це час, коли німці стратили дуже багато літаків і мусіли позбутися дещо літунського персоналу, головно таких вояків, які не літали, але вигідно вислужували свій воєнний час в запіллі. Тому в сотнях появилися різного роду накази, що, мовляв, коли хтось хоче перенестися до інших полків, куренів чи сотень, де є їхні свояки чи знайомі з їхнього села, треба буде зголоситися до звіту. Я служив тоді ще в 30-му піхотному полку, як "бетроюнґсофіцер", а моїм шефом був майор Цоґлауер, шеф VI-го відділу у штабі дивізії. Я не міг тоді виконувати звичайної служби в сотні з причини поганого стану здоров'я, після поранення в бою під Бродами. Подумавши нині над обов'язками і відповідальністю тих "бетроюнґсофіцерів", то більшовики мали подібних, яких називали "політробітниками". Обов'язком такого старшини було ознайомитися з психічним наставленням вояцтва щодо німецької політики супроти української справи і тому я часто мусів писати відповідні звіти, де я критикував поведінку німецьких командних людей на наших землях. Реквізиції по наших селах, висилання людей як "остарбайтерів" на роботи до німецьких фабрик, про це, що деякі брати наших вояків є в концентраційних таборах — це все промовляло проти воєнного настрою вояцтва в дивізії. Деякі стар-

шини, приміром, хорунжий Богдан Бігус, старшина при першому курені 30-го піхотного полку, не переслав жодного вояка "на виміну", підозріваючи німців у фальшивій грі. Але мимо того, до штабу полку зголосилися приблизно 150 вояків, що старалися про перенесення до інших частин. Я побачив, як тих стрільців обезброїли і поставили над ними озброєну варту. Маючи труднощі порозумітися з тими стрільцями, я зголосився до звіту до тодішнього командира 30-го піхотного полку, полковника Форстройтера. Полковника Форстройтера знав я ще від початку творення дивізії. Я командував третою сотнею в його полку в бою під Бродами. Мені здавалося, що мені вдасться вияснити всі справи. Тим часом я помилився. Полковник був дуже заскочений моїм виступом в обороні арештованих вояків, став дуже поденервованим і сказав мені прямо, щоб я не пхав мойого носа в не мої справи. До того, дав мені наказ відставити тих вояків до штабу вермахту в Маріборі (Марбурґу). Для охорони того транспорту мав я чоту стрільців, озброєну в штурмові рушниці. Стрільці, що зголосилися до переносу, не мали зброї. Для команди вермахту мав я запечатаного листа від штабу нашого полку.

Під час подорожі, тітовські літуни постріляли нам паровози і щойно під вечір пішки добилися ми до Марбурґу. В команді вермахту прочитали дорученого листа та дали й мені прочитати. Написане було те, що 30-ий полк пересилає непевних вояків, яких мусить він позбутися для скріплення дисципліни. Була згадка, що все зроблено на підставі наказу вищої команди. На питання про долю тих вояків, одержав я відповідь, що їх передадуть до робітничих сотень для копання укріплень і ставлення протитанкових перешкод. При розлуці з тими вояками, я розказав їм про їхню ситуацію; деякі розплакалися. Зворушений і вражений рішився поїхати до штабу дивізії, щоб звітувати майорові Цоґлауерові і сотникові Макарушці, який був обняв позицію сотника Палієва, який пропав без вісті в бою під Бродами. Відправивши охорону до полку, сам поїздом поїхав до штабу дивізії.

Сотник Макарушка не радив мені говорити про долю тих стрільців командирові дивізії Фрайтаґові, хіба лише майорові Цоґлауерові.. Я на це погодився. Але коли генерал Фрайтаґ запросив мене на обід, де були присутні всі старшини штабу дивізії, і посадивши мене по своїй правій стороні,

як представника фронтових частин, запитав мене "що чувати", моя скарга, немов, вибухла. Всі старшини, включно з майором Гайке, стихли і слухали. Після довшої загальної мовчанки, генерал Фрайтаґ доручив мою справу сотникові Вінцові для полагодження і запевнив мене, що все буде добре. Сотник Вінц був офіційним відпоручником гештапо в дивізії. Він був лише одинокий старшина, що не носив на ковнірі дивізійного левика, лише значок "СС". Я здавав собі справу з того, що радости їм не привіз і був дуже щасливим, коли міг попращатися з генералом Фрайтаґом і вийти. Тепер ждала на мене нова неприємність. Я мусів їхати до полку і зголосити полковникові Форстройтерові, що я зробив на нього скаргу до командира дивізії. Дорога поїздами була доволі довга. Генерал Фрайтаґ закликав полковника Форстройтера телефоном і казав йому приїхати до нього автом. Там рішили мою справу так, що постановили перенести мене до запасного полку. Це, властиво, був кінець військової карієри для наших старшин. Про це довідався командир 29-го піхотного полку полковник Карль Вільднер і запропонував передати мене до його полку. Вільднер обстав також за поручником Володимиром Козаком і пізніше поручник Козак, будучи в його полку, вибився своєю відвагою і знанням воєнного діла. Вільднер був німцем із Словаччини. Він служив, як професійний штабовий старшина, в словацькій армії і щойно в 1944 році опинився в нашій дивізії і очолив бойову групу, яку назвали "групою Вільднера", в ранзі майора. Коли передали йому команду над 29-ім полком, піднесли його в ранзі до підполковника. Вільднер розумів наших вояків краще, ніж всі інші німці в нашій дивізії.

Коли я прийшов до бюра полковника Форстройтера, щоб сказати йому про моє зажалення до генерала Фрайтаґа, Форстройтер не хотів прийняти мене до звіту. Його адьютант, сотник Курковський, повідомив мене, що я перенесений до 29 піхотного полку і маю зголоситися у полковника Вільднера. Тоді я, дуже голосно, так щоб полковник почув, відголосився. Форстройтер почув і закликав мене до своєї кімнати, почав мене ганьбити, що я зробив на нього зажалення до командира дивізії. Я відповів йому, що я підлягаю майорові Цоґлауерові і що за моральний стан наших вояків в його полку відповідаю я.

В 29-му полку я повинен був обняти позицію т. зв. "бетроюнґсофіцера". Одної ночі викликав мене підполковник Вільднер і разом з адьютантом Брудергофером представили мені ситуацію на нашому фронті. Від довшого часу більшовики розбудовували широко закроєну пропаґанду при помочі гучномовців. Маючи перевербованих наших людей, особливо серед вояків-новобранців з колишніх робітників у Німеччині, вони знали і ще додавали неґативні німецькі потягнення на наших землях. Час до часу говорили "підставлені" відпоручники від УПА та Бандери, мовляв, треба втікати додому і там робити велике діло — розбудовувати батьківщину. Розуміється, що більшовики всім членам дивізії "прощають" всі провини.

А в нас справи виглядали ще гірше. За фронтом ходило цивільно одягнені відділи і, як зловили вояка, що був лише кільканадцять метрів поза т. зв. межами сотні без письмового дозволу, його без суду вішали і писали на картці "зрадник". Повішених не вільно було знімати. Крім цього, в сотнях були донощики. Був навіть такий наказ, що звичайний стрілець міг старатися перебирати команду над сотнею, коли б побачив, що його командир не може дати собі ради. А над тим усім панувало переконання: ми програємо війну. а що завтра?... Дійшло до того, що дві групи з 31-полку, що притикали до нашої першої сотні на правому крилі нашого полку, перейшли на бік більшовиків. Це сталося правдоподібно, під впливом підстаршини Пачовського. Група першої сотні, яка про це знала й повинна була стріляти на втікачів, відмовилася від цього, бо як стріляти на своїх приятелів? Вона (група) під командою підстаршини Панькова також перейшла до більшовиків.

Цього самого вечора, після переходу, Паньків говорив через голосник з ворожої сторони і сказав приблизно так: "Я гордий, що я нині став червоноармійцем". Дальше закликав інших вояків переходити на сторону більшовиків і що їм там нічого не станеться, подібно як йому.

Переходи наших вояків до більшовиків були, властиво, унікальні. І до нас втікали більшовицькі вояки. В часі командування сотнею хор. Орестом Яримовичем втікло чотирьох українців з Червоної армії.

(Далі буде.)

КОНҐРЕСОВА НАРАДА І ПАНЕЛЬ КОМБАТАНТСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

На пропозицію Головної Управи Братства Колишніх Вояків 1-ої Української Дивізії Української Національної Армії, в суботу 25 листопада в приміщені готелю "Амерікана" в Нью-Йорку відбулися **Панель і Наради** комбатантських організацій. Участь взяло 57 бувших вояків різних армій — учасників III-го Світового Конґресу Вільних Українців і на цих нарадах вони репрезентували слідуючі ветеранські організації:

1. Американсько-Українські Ветерани
2. Братство Карпатських Січовиків
3. Братство Колишніх Вояків 1-ої Дивізії УНА
4. Об'єднання Бувших Вояків Украінців Америки
5. Об'єднання Бувших Воянів Українців у Великій Британії
6. Об'єднання Колишніх Вояків УПА
7. Союз Ветеранів Українського Резистенсу
8. Союз Українських Канадсьних Ветеранів
9. Товариство Бувших Вояків УПА ім. Тараса Чупринки
10. Українсьні Січові Стрільці

Зустріч відкрив Роман Данилюк і привітав присутніх в імені Головної Управи Братства 1-ої УД УНА. До президії на секретарів покликано бувшого полновнина американсьної армії Володимира Стека і д-ра Остапа Сокольського. Панелем провадив Роман Гаєцький.

Доповідь панелю "Потреби збереження архівів" виголосив голова Краєвої Управи Братства 1-ої УД УНА в Канаді мґр. Василь Верига. Він детально проаналізував не лише потреби, але й можливості зберігання архівів взагалі, як танож про можливості їх зберігання в Канаді в Національному Архіві та Провінційному Архіві Онтаріо. У цих державних архівах є можливість якнайдовше зберегти матеріяли та рівночасно зробити їх доступними для серйозних дослідників.

Згодом говорив дир. Іван Поритко, піонер українського комбатантського руху в Америці, бувший Усусус, який поінформував присутніх про стан архіву Усусусів, що тому 18 літ був перевезений з Відня до Америки. Ці пребагаті матеріяли й до сьогодні лежать у скринях в примішеннях НТШ Америки та УВАН та не є доступні для громади і дослідників. Є надія, що незабаром вони будуть приміщені в новонабутому будинну НТШ Америки. Там теж можна буде примістити архіви ОБВУА. Матеріяли УГА, завдяки самопосвяті одної особи, були видані, а особливої ваги має останнє видання "Деннин Начальної Команди УГА".

Богдан Безкоровайний, крайовий комендант Українсько-Американських Ветеранів США, ствердив, що вони вже від 1945 року збирають матеріяли про українсько-американських вояків. Він пригадав присутнім про те, що під час війни вояків завжди посилають у першу лінію, але після боїв для них нема першого місця. Він передав В. Веризі їхній статут.

Від Карпатських Січовиків д-р Степан Росоха сказав, що їх архіви пропали у 1939 році З Закарпаття нічого не вивезено, а архіви зберігані у Празі при видавництвах "Пробоєм" і "Наступ" забрало ґестапо в 1944 р. Ці архіви у третій день після приходу більшовиків до Праги забрало НКВД. Досі зібрані матеріяли будуть передані до Онтарійського Провінційного Архіву.

Ред. Євген Штендера поінформував присутніх про видання матеріялів УПА з яких вийшов третій том "Літопису Української Повстанської Армії". З уваги на сам характер і діяльність підпілля, рух відділів і т. п. матеріяли дуже часто нищено на місцях, щоб не зрадити плянів та діяльности частин Армії. Все таки існують джерельні матеріяли німецькі, польські і мадярські, як рівнож вже видано низку праць, де, хоча у викривленім світлі, описані численні події боротьби УПА. Збереглися також деякі матеріяли, наприклад, збереглися видання "УПА — Захід" п. н. "Чорний ліс" за період 1947-1950 років чи денник відділу УПА "Бурлаки".

Степан Ґоляш поінформував, що найбільші архіви УПА мають Закордонне Представництво УГВР та Провід Закордонних Частин ОУН, які є доступні для серйозних дослідників. В Головній Управі УПА Америки й Канади є теж збережені окремі документи УПА та поверх 300 оригінальних знімок. Особисті три фільми Степана Ґоляша з УПА забрали від нього американські військові власті у Відні після його переходу рейдом на Захід, але ледве чи їх вдасться коли віднайти. Він зробив заклик до співпраці між українськими ветеранськими організаціями з ціллю створення одного ветеранського архіву української визвольної боротьби.

Сотник Іларіон Поліщук ствердив, що Волинська Січ не зберегла жодних матеріялів, та все таки на руках поодиноких військовиків збережено багато документального матеріялу і вже настав час зібрати ці матеріяли разом для майбутніх дослідників нашої історії.

Від Союзу Українських Канадських Ветеранів говорив сотник Богдан Панчук. Він ствердив, що їхні архіви аж до 1952 року, які зберігалися при централі Комітету Українців Канади, були передані до Національного Архіву Канади, де вони є покатальоґовані і доступні дослідникам. Він закликав присутніх, не тільки в Канаді, передавати свої архіви до Національного Архіву Канади, де вони мають найкращі можливості доступу для дослідників і для збереження. Серед їхніх архівів теж матеріяли, які відносяться до полонених дивізійників, а особливо їхні петиції до уряду і до Міністерства війни Великої Британії та голодівки полонених у Англії, коли британський уряд хотів передати дивізійників-інвалідів до Західньої Німеччини.

Інж. Кудлик з Англії поінформував, що архів дивізійників з Ріміні та архів Капітули боїв під Бродами є під опікую д-ра Фостуна при канцелярії СУМ. Зі-

брані є там теж інформації та матеріяли про розміщення таборів полонених дивізійників у Великій Британії.

Д. Гайва, член головної Управи Об'єднання бувших Вояків у Великій Британії, сам бувший вояк шотляндського полку "Гайлянд Реджімент", стверджує, що ОБВУ об'єднує не лише дивізійників, але всіх бувших вояків-українців різних формацій. Дуже потрібно було б відтворити вклад українців у другій світовій війні, по різних військових формаціях, бо, наприклір, у польському Другому корпусі служило біля 5000 українців, які брали участь у боях під Монте Касіно чи деінде.

Об'єднання бувших Вояків у Великій Британії зібрало матеріяли-документи про табір полонених дивізійників у Ріміні. Краєва Управа Братства колишніх вояків 1-ої УД УНА в Канаді повинна перебрати цей архів до Канади і створити один архів Дивізії. В Англії є поодинокі особи, які мають цінні документи Дивізії, ба навіть мають денні накази з-під Бродів. Це все треба зібрати в один архів. Рівнож потрібно дораджувати молодим докторантам писати свої праці з ділянки нашої боротьби за незалежність, як це вже зробила одна докторантка-білоруска в Англії.

Д-р Мирослав Малецький вніс резолюцію, щоб уповноважити Краєву Управу Братства Канади створити Архівну комісію. Цю пропозицію підтримав Ярослав Черник, бувший дивізійник і комендант Посту ч. 7 в Нью-Йорку Американських Українських Ветеранів.

Участь у дискусії взяли: сот. Б. Панчук, сот. І. Поліщук, Б. Артимишин, "Ґо-Ґо" О. Слупчинський, І. Дмитрик, В. Верига, О. Пришляк, Роман Кобрин, Я. Черник, д-р Малецький і д-р Остап Сокольський.

Присутні одноголосно вибрали мґр. Василя Веригу головою Архівальної комісії військових документів та доручили йому дібрати двох секретарів для ведення діяльности.

В другій частині нарад обговорено пропозицію Романа Данилюка внести зміни до статуту СКВУ із ціллю його демократизації. Таку пропозицію внесла Краєва Управа Братства колишніх Вояків 1-ої УД УНА в Канаді на руки Секретаряту СКВУ для розгляду статутовій комісії.

Ця пропозиція була прочитана і всі присутні, репрезентанти згаданих десять організацій, її прийняли та передали президії Конґресу.

Її також підтримала не-комбатантська організація — Українське Козацтво в особі ред. Івана Дурбака.

Розглянено теж створення Світової Комбатантської Ради. У цій справі говорили: д-р С. Росоха, Іван Скіра, І. Дурбак, О. Сокольський, Богдан Безкоровайний, М. Ковальчук, Дмитрик, "Ґо-Ґо" О. Слупчинський, Роман Гаєцький і О. Пришляк. У висліді дискусії припоручено дир. І. Пориткові та І. Скірі ще перед літними феріями 1979 року звернутися до комбатантських організацій, зорганізувати комбатантський з'їзд на слідуючий рік та оформити Світову Комбатантську Раду.

Предсідник: Р. Данилюк Секретарі: В. Стек і О. Сокольський

Станиця Братства кол. вояків 1-шої УД УНА в Аделаїді, Південна Австралія

ВІДЗНАЧЕННЯ 35-ліття СТВОРЕННЯ ДИВІЗІЇ

За стараннням управи Станиці у 35-ту річницю створення Дивізії виготовлено одногодинну програму в українській радіо-передачі, котру опрацював голова Станиці Мирослав Котис, а художньо уформив Іван Чумак, директор укр. радіо-передач в Південній Австралії

Місячник "Наша Громада", що виходить в Аделаїді за старанням управи Громади присвятив тій річниці майже ціле число за місяць вересень, під наголовком "Стрілецька Дивізія Галичина", дещо про Дивізію написав М. Котис, а Вакуленко і Висоцький помістили спомини із своїх воєнних переживань.

Теж було влаштовано зустріч б. дивізійників. Свято відкрив голова Станиці, вшановуючи пам'ять полеглих друзів, однохвилинною мовчанкою, потім виголосив доповідь на тему: "Політичні обставини в Европі, а зокрема в Україні, та причини творення Дивізії в 1943 р.".

Згодом "стрілецтво" взялося за "роботу". Декотрі друзі вже давно не бачились, ділять їх безмежні австралійські "буші", тож було що говорити та пригадувати. Та наша Станиця не живе лишень минулим, управа посилила в тому році збірку на охорону воєнних могил; голова Станиці сказав мені, що в тій каденції, себто 1978 р., було вислано на адресу "Броди-Лев" 380.00 австралійських долярів.

Далі управа плянує поставити пам'ятник Борцям за волю України. Перші заходи вже пороблені, але, на його думку, — це "крапля води в морю", бо ще треба багато зробити, щоб цей задум зреалізувати.

Голова подякував паням Письків, Миронюк і Курпіта за допомогу у влаштуванні зустрічі; не забув про "найскромнішу, але найважнішу" особу — дивізійного кухаря, Письнова, котрий, крім "айнтопфу", потрапить приготовити смачні страви і котрого такі імпрези ніколи не минають.

М. Висоцький

ПРЕСОВИЙ ФОНД "ВІСТЕЙ КОМБАТАНТА"

В часі від 1 грудня 1978 р. до 31 січня 1979 р. ми одержали вплати на пресовий фонд від слідуючих передплатників, організацій та прихильників:

Українська Стрілецька Громада - Головна Управа, Канада	200.00
Станиця Братства к. Вояків І УД УНА в Торонті із збірки замість квітів на могилу св. п. сот. Степана Гуляка	207.00
Іван Носика, к. чотар УГА, Торонто	27.00
Роман Герасимович, Балтімор	25.00
П-ні Люба Андрійчук — із збірки замість квітів на могилу св. п. д-р О. Воробйової, Ст. Томас, Канада	70.00
Станиця Братства к. Вояків І УД УНА, Дітройт	25.00
Д-р Павло Таращук, Монтреал, Канада	15.00
Ярослав Курпіль, Нью Орлеанс, США	12.00
Дмитро Микитюк, н. хор. УГА, Вінніпеґ, в пам'ять св. п. хор. інж. Василя Топольницького	10.00
Михайло Рінаш, Вебстер, Н. Й.	10.00
Ґен. Михайло Крат, Дітройт, США	10.00

по дол 5.00

Богдан Пришляк - Ст. Кетерінс, Михайло Хархаліс - Торонто, Іван Олійник - Батґ, США, Яким Редчук - Монтреал, Ярослав Кернякевич - Ванкувер, Михайло Байрак - Едмонтон, Осип Марцінюк - Парма, Петро Смілка - Торонто, о. Юліян Габрусевич - Тандер Бей, Орест Шеґда - Ст. Кетерінс, Михайло Бойчук - Саскатун, Олег Ратич - Едісон, Йоахим Вишневецький - Елмгурст, Володимир Качан - Оттава, Михайло Марущак - Торонто, Іван Саламанчук - Ріджайна, Іван Миськів - Торонто

разом 85.00

по дол. 2.00

Зенон Ґоїв - Дітройт, Евстахій Флис - Павтик, Орест Городський - Чікаґо, Василь Генсьоровський - Торонто, Роман Латишевський - Торонто, Микола Брик - Йорктон, Михайло Елеїв - Нью-Йорк, Роман Микита - Кліфтон (3.00)

разом 17.00

УСІ РАЗОМ 713.00

Наше щире співчуття Родинам та Приятелям св. п. сот. Степана Гуляка, св. п. д-р Олександри Воробйової та св. п. хор. Василя Топольницького.

Дякуємо за вплати на пресовий фонд та просимо і на майбутнє пам'ятати про наші потреби.

Адміністрація "Вістей Комбатанта"

ЧИ ВИ ПРИЄДНАЛИ ХОЧ ОДНОГО ПЕРЕДПЛАТНИКА ДЛЯ "ВІСТЕЙ КОМБАТАНТА"?

Військові новини

Чільні західні та американські військові спеціялісти твердять, що армія Китайської Народної Республіки не є підготована настільки, щоб в найближчому десятиріччі наважитися до інвазії на Тайван. Виявляється, що тієї самої думки є і високі старшини китайської армії, які розмовляли із західніми кореспондентами. Китайці знають про те, що Тайван розпоряджає великою і найсучасніше озброєною армією, яка не тільки разом з бойовим літунством могла б ставити ефективний опір комуністичним частинам, але і до того могла б їм завдати великих втрат, через що Китай втратив би престиж у світі.

Приклад із Кореї доказує, що китайці дуже часто користуються в акціях великими одиницями, які мали б заступати в деякій мірі нову зброю. Така тактика, на думку західних знавців, могла б спричинити втрати для Китаю, бо армія Тайвану завжди готова зустріти ворога. Перед висадкою на Тайван китайські війська мусіли б усунути оборонні кріпості на островах Кімой і Матсу, які уважаються одними із наймодерніше і найкраще вивінуваних у світі. На острові Кімой перебуває у постійній ротаційній зміні 60.000, а на Матсу 20.000 вояків. Згадані фортеці мають ракетну зброю і бойове літунство. До того Тайван віддалений від материка 100 миль і тому його здобуття без великих десантних одиниць і літунства — просто немислиме.

Із Вашінґтону інформують, що США, після довгої, бо аж 18-річної перерви, знову продаватимуть зброю Юґославії. Речники із Пентаґону заявили кореспондентам, що цей крок має на меті запевнити, щоб комуністична Юґославія могла далі вести свою незалежну від Москви політику. Між роками 1951-1961 США доставили Юґославії різні роди зброї, вартости 700 мільйонів дол. після того, як ця комуністична держава виступила із табору СРСР або виразившись теперішним зворотом, "перша почала проявляти еврокомунізм".

Після 1961 р. США не продавали Юґославії жодної зброї, за виїмком запасових частин до раніше закуплених танків, літаків тощо.

Департамент оборони повідомив, що після нарад із міністерством оборони Юґославії, американці вирішили продати Юґославії мотори до джетових літаків, радіосистеми, радари, протитанкові гармати та амуніцію до різних родів зброї.

Сенатор Інуе з Гаваїв, голова Сенатської комісії для справ торговельної фльоти, заявив, що коли СРСР продовжуватиме розбудовувати свою торговельну фльоту таким самим темпом, як досі, то за два роки його допоміжна фльота

буде найбільшою у світі. Вкінці війни торговельна фльота СРСР була на 23-тому місці, а тепер находиться на 6-му у світі.

Згідно з інформаціями Лондонського Інституту для стратегічних студій, Китай посідає сьогодні коло 1.800 ракет середньої і дальшої досяжности. Для справности їхнього прицілу, в Китаї дуже часто переводять маневри ракетних військ, а зокрема і ракетної зброї. В західніх наукових колах відмічують, що китайські спеціялісти добилися власними силами несподіваних атомових успіхів.

Ті, що відійшли...

ПЕТРО МИКОЛЕНКО - БАЙДА майор УПА

Ділимося з Друзями по зброї та з Українською Громадськістю болючою вісткою, що 1-го січня 1979 р. в Дітройті, США, відійшов у Вічність на 58-му році життя майор Петро Миколенко-Байда.

Св. п. Петро Миколенко-Байда нар. 20-го лютого 1921 року на Полтавщині, де закінчив середню школу та технікум. Як старшина советської армії в 1943 році перейшов в ряди УПА та брав участь в боротьбі з німецькими, більшовицькими та польськими окупантами.

В УПА спершу був командиром Придніпрянського відділу, опісля курінним Перемиського куреня та заступником командира тактичного відтинка УПА "Лемко". В осени 1947 р. рейдом прибув до Зах. Німеччини, де, на підставі рішення старшинської ради, став командиром Рейдуючих частин УПА.

На еміґрації був членом Місії УПА закордоном (заст. шефа Місії) та кількаразово головою і членом Гол. Управи Об'єднання кол. Вояків УПА на США і Канаду. В останніх роках май. Петро Миколенко-Байда був членом ред. колеґії "Літопису УПА", яким дуже дорожив та видавання якого уважав найважливішим завданням вояка УПА на сьогодні. В 1950 році П. Миколенко-Байда переїхав до США, де закінчив освіту інженера та працював в автомобілевій промисловості.

Покійний залишив у великому смутку дружину Віру, дочку Марусю з чоловіком Леонардом і сина Ореста.

Заупокійні Богослуження відбувались у Дітройті, а сам чин похорону відбувся в п'ятницю, 5-го січня 1979 о годині 11-ій перед полуднем на українському цвинтарі в Бавнд Бруку, Н. Дж., США.

Вічна Тобі Пам'ять, Дорогий Друже Командире!

М. Ф.

Під час Тризни по похороні св. п. командира Байди, присутні зложили на Видавничий Фонд Літопису УПА — $606.00, а достойна дружина Покійного - Віра окремо вислала від себе $200.00 з дописною: "...в пам'ять мого мужа і батька моїх дітей".

Дорогій пані Вірі щиру подяку та вислови глибокого нашого співчуття пересилає

АДМІНІСТРАЦІЯ ЛІТОПИСУ УПА

Д-р ІВАН КОЗАК

(1891-1978)

Д-р Іван Козак, колишній сотник Української Галицької Армії, організатор і командант головної жандармерії УГА, визначний громадський діяч в Україні й на еміґрації, зокрема в українському комбатантському русі, та довголітній службовик Українського Народного Союзу, помер в середу, 27-го грудня 1978 р., на 88-му році життя.

Д-р Іван Козак народився 1991 року і здобув початкову, середню і вищу освіту в Україні, закінчуючи її адвокатським дипломом. Покійний брав активну участь у Визвольних Змаганнях, а після упадку Української Державности був командантом табору для інтернованих частин УГА в Йозефові, Чехо-Словаччині. Повернувшися до Галичини, бл. п. д-р Іван Козак вів адвокатську практику в Угнові та брав активну участь в українському житті. Був політичним в'язнем у Березі Картузькій.

Перебувши еміґрацію, д-р Іван Козак замешкав на постійно в Нью-Йорку. До УНСоюзу вступив на працю в 1951 році та був затруднений в Рекордовому Відділі до 1978 року. Був членом 204 Відділу УНСоюзу і довгі роки занимав пост голови Контрольної комісії цього Відділу.

Покійний був активним членом багатьох українських громадських організацій, зокрема комбатантських, очолюючи на протязі довгих років ньюйоркський Відділ Об'днання бувших Вояків Українців в Америці (ОбВУА). Він рівнож був членом Головної Управи ОбВУА та членом-основником Координаційного Комітету Українських та Українсько-Американських Комбатантських Організацій Нью-Йорку.

Покійний залишив в смутку дружину Уляну, сина Володимира з дружиною Іреною та донею Роксоляною, доньку Оксану та ближчу й дальшу родину в Америці, Канаді і Україні.

Похорони відбулися в суботу, 30-го грудня 1978 р.

"Свобода", ч. 285

Сотник СТЕПАН ГУЛЯК

(14. XI. 1906 - 19. I. 1979)

19 січня 1979 р. помер в Торонті сотник Степан Гуляк. Не зважаючи на холодну погоду, дуже багато друзів, знайомих і кол. його вояків Української дивізії прийшли на панахиди та взяли участь у похороні, який відбувся 22 січня 1979 р. На двох панахидах співав хор "Бурлака" при Станиці Братства кол. вояків 1-ої УД УНА, якої сотник був головою на протязі 12 років.

На цвинтарі прощав покійного Василь Верига, голова Крайової управи Братства від Станиці, Крайової управи, якої пок. був довголітнім членом та Головної управи, в якій сот. Гуляк займав становище голови Товариського суду. На тризні прощав покійного від родини Михайло Гуляк, а від товаришів-співпрацівників в Німеччині Евген Білас та від товаришів по зброї сотник Богдан Потічний.

Степан Гуляк прожив 72 роки. Вже від молодих літ він був зацікавлений військом і при першій нагоді став професійним вояком в польській армії, в якій його військова кар'єра закінчилася арештом за націоналістичну діяльність.

Коли прийшли більшовики до Галичини в 1939 році, він перейшов до Генеральної губернії, в якій проходить різні військові вишколи. Покійний розумів, що без власної сили ми не здобудемо своєї самостійности, й, коли німці пішли походом проти СРСР, ст. Гуляк пішов на Волинь, коли почув, що там організується наше військо. Згодом повертається до Галичини й голоситься до дивізії "Галичина", в якій проходить старшинський вишкіл та отримує ранґу поручника. Він був зв'язковим старшиною по різних вишкільних таборах.

Обнявши команду над 3-тою сотнею фюзилерів, пор. ст. Гуляк бере участь в боях під Бродами, де був ранений. Після переформування дивізії він знову командує 3-тею сотнею фюзилерів, з якою проходить бойові дії на Словаччині, Юґославії та на фронті під Фельдбахом. В день капітуляції він із своєю сотнею охороняв відступ 29-го полку. Попав він в американський полон.

В Німеччині, маючи засадниче поняття про потребу власних збройних сил, диспонуючи вишколеними вояками, почалися творити групи вояків чи то як вартівничі сотні чи військові штаби, в яких сот. Гуляк брав жваву участь, бо це був час, коли конфлікт між СРСР і західніми державами міг вибухнути кожного моменту. Він також навчав гімнастики в таборовій гімназії.

Після приїзду до Канади він із своїм братом веде ресторан "Одесу" в Торонті та стає головою станиці Братства кол. вояків 1-ої УД. Фактично "Одеса" була "центром" життя Станиці де приміщувалася домівка Станиці та зустрічалися члени й інші.

Покійний відзначався провідницьким хистом, був ентузіястом розбудови українських збройних сил та завдяки своєї вдачі мав багато приятелів.

Б. П.

Під час Тризни присутні зложили в пам'ять сот. Ст. Гуляка на пресовий фонд ВІСТЕЙ КОМБАТАНТА суму дол. 207.00

Одночасно в часі панахид та похоронів приятелі і товариші зброї зложили на нев'янучий вінок суму понад 1,000.00 на потреби ЕНЦИКЛОПЕДІЇ УКРАЇНОЗНАВСТВА в Сарселі. Збірка не закінчена. Дальші вплати просимо надсилати на адресу Вістей Комбатанта, а в Торонті вплачувати на адресу Станиці Братства. Вислід збірки буде проголошений на сторінках В. К., у Вістях із Сарселю як також у звіті про фундаторів ЕУ.

Всім щиро дякує

Управа Станиці Братства
к. Вояків І УД УНА в Торонті

Д-р ОЛЕКСАНДРА ВОРОБЙОВА

(1892-1978)

28 вересня 1978 р. в місті Ст. Томас, в Канаді, померла д-р Олександра Воробйова. Дитинство прожила в Одесі, а в 1923 р. закінчила Київський університет.

У 1933 р. були арештовані її три брати й дві сестри, які пропали на засланн,і, а в 1937 арештовано її чоловіка Леоніда, який пропав без вістей. У 1938 р. покійна була арештована й засуджена на 14 років заслання. В 1941 перевезено її до Києва на дальше слідство й під час війни їй вдалося вийти на волю.

Працювала у військових шпиталях в Україні, Румунії, Угорщині й Італії. В Італії була в полоні разом з медсестрами Української дивізії. Опинившись без родини (її син пропав на війні, а дочка згинула в Італії), вона переїхала до Англії, а в 1955 р. разом з родиною Тамарою і Орестом Гуйтаном, при якій жила до своєї смерти. Похоронена на православному цвинтарі в Лондоні, Канада.

На пам'ять

бл. п. д-р Олександри Воробйової, яка відійшла у вічність 28 вересня 1978 р., на заклик Люби Андрійчук зібрано на пресовий фонд "Вістей Комбатанта" $70.00

Р. Коліснин

Хорунжий ЛЕВ РУДНИЦЬКИЙ

(1902-1978)

По довгій недузі помер 6 серпня 1978 р. Лев Рудницький у шпиталі у Вінніпеґу. Покійний народився 12 січня 1902 р. в Дрогобичі. Студентом вступив до Української Галицької Армії. По війні закінчив вищу освіту й працював як інженер.

В 1943 р. голоситься до Української дивізії, де отримує ступінь хорунжого й виконує службу в адміністрації. Полон перебув в Ріміні, а в 1951 р. еміґрує до Канади й поселюється у Вінніпеґу. Тут одружується з Марією Калужницькою.

Покійний був членом-основником Станиці Братства кол. вояків 1-ої УД

УНА у Вініпеґу, а згодом довголітнім секретарем управи; він стає провідним членом парохії церкви Царя Христа, т-ва "Рідна Школа" ім. М. Шашкевича, відділу КУК, УВАН, с-ки "Поступ" і інших організацій.

Покійний хор. Лев Рудницький вложив багато труду для вербування читачів і передплатників журналу "Вісті Комбатанта" на терені Вінніпеґу. Він завжди держав дружній зв'язок з адміністрацією журналу, полагоджував акуратно і скоро всі її проблеми та прохання.

Під час похоронних відправ друзідивізійники стояли на почесній стійці, а І. Нестор попрощав покійного від друзів по зброї і українського суспільства. Похоронено його на цвинтарі Всіх Святих.

Управа Станиці 1 УД УНА
Вінніпеґ

ТЕОДОР БАРАБАШ

18 липня 1978 р. помер після короткої недуги Т. Барабаш, бунчужний сотні в 4-му полку.

Покійний був вояком в Українській дивізії, з якою пройшов всі дії та полон в Ріміні. З Англії виїжджає до Вінніпеґу в Канаді, де спочатку працює на залізниці "СП", а згодом купує харчову крамницю.

Покійний був членом Братства кол. вояків 1-ої УД УНА, членом управи Кан. Інституту "Просвіта", членом Королівського Кан. Леґіону ,укр. відділ ч. 141, парохії церкви св. Володимира і Ольги.

Похоронено його 19 липня на цвинтарі Всіх Святих.

Управа Станиці 1 УД УНА
Вінніпеґ

CONTENTS

Ціна: $2.50